

Міністерство освіти і науки України
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик початкової освіти

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
НА ЗДОБУТТЯ СТУПЕНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ «МАГІСТР»**

**ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
У ПРОЦЕСІ РОБОТИ З ВІДЕОМАТЕРІАЛАМИ В ОСВІТНЬОМУ
ПРОЦЕСІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ**

Виконала:

студентка педагогічного факультету
спеціальності 013 «Початкова освіта»

Семен Іра Володимирівна

Науковий керівник:

доктор педагогічних наук, професор

Пріма Раїса Миколаївна

Рецензент:

кандидат педагогічних наук, доцент

Шкабаріна Маргарита Андріївна

Рівне – 2024

УДК 371.38:37.091.3:004.75

СЕМЕН І. В.

**ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
У ПРОЦЕСІ РОБОТИ З ВІДЕОМАТЕРІАЛАМИ В ОСВІТНЬОМУ
ПРОЦЕСІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ**

Наукове дослідження присвячено аналізу та вдосконаленню процесу формування культури спілкування молодших школярів у контексті використання відеоматеріалів в освітньому процесі нової української школи. У першому розділі досліджено поняття культури спілкування, особливості її формування у молодших школярів та методи та прийоми використання відеоматеріалів в освітньому процесі Нової української школи. Другий розділ присвячено дослідно-експериментальній перевірці ефективності упровадження методики формування культури спілкування молодших школярів у процесі роботи з відеоматеріалами. Проведено педагогічний аналіз рівнів сформованості культури спілкування, розроблено методу формування культури спілкування в процесі роботи з відеоматеріалами та здійснено порівняльну характеристику рівнів сформованості після формувального експерименту.

Ключові слова: молодші школярі, початкова школа, Концепція Нової української школи, культура спілкування, робота з відеоматеріалами.

SEMEN I. V.

**FORMATION OF JUNIOR SCHOOLCHILDREN'S COMMUNICATION
CULTURE IN THE PROCESS OF WORKING WITH VIDEO MATERIALS
IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF A NEW UKRAINIAN SCHOOL**

The scientific research is devoted to the analysis and improvement of the process of forming the culture of communication of junior schoolchildren in the context of using video materials in the educational process of the new Ukrainian school. The first chapter examines the concept of communication culture, the peculiarities of its formation in primary school students, and the methods and techniques of using video materials in the educational process of the New Ukrainian School. The second section is devoted to the experimental verification of the effectiveness of the implementation of the methodology for the formation of communication culture of primary schoolchildren in the process of working with video materials. A pedagogical analysis of the levels of communication culture formation is carried out, a methodology for the formation of communication culture in the process of working with video materials is developed, and a comparative characterization of the levels of formation after the formative experiment is carried out.

Keywords: primary school students, primary school, the Concept of the New Ukrainian School, culture of communication, work with video materials.

ЗМІСТ

ВСТУП		3
РОЗДІЛ 1.	ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ РОБОТИ З ВІДЕОМАТЕРІАЛАМИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	7
1.1.	Поняття культури спілкування у психолого-педагогічній літературі	7
1.2.	Особливості формування культури спілкування молодших школярів	17
1.3.	Методи та прийоми використання відеоматеріалів в освітньому процесі Нової української школи	26
	Висновки до першого розділу	32
РОЗДІЛ 2.	ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ УПРОВАДЖЕННЯ МЕТОДИКИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ РОБОТИ З ВІДЕОМАТЕРІАЛАМИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	34
2.1.	Педагогічний аналіз рівнів сформованості культури спілкування молодших школярів	34
2.2.	Методика формування культури спілкування молодших школярів у процесі роботи з відеоматеріалами	43
2.3.	Порівняльна характеристика рівнів сформованості культури спілкування молодших школярів після проведення формувального експерименту	53
	Висновки до другого розділу	58
	ВИСНОВКИ	60
	СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	64
	ДОДАТКИ	69

ВСТУП

Актуальність дослідження. Актуальність теми дослідження пов'язана з тим, що в сучасному світі спілкування виступає як один із найважливіших чинників ефективності людської діяльності, успішної соціалізації та реалізації життєвих цілей.

Дитина, що росте, повинна вступати в міжособистісні стосунки, вміти їх встановлювати, оскільки це забезпечує створення сприятливої ситуації розвитку дитини, її успішну соціалізацію, задовольняє потребу в спілкуванні. Багато молодших школярів відчують серйозні труднощі в міжособистісних стосунках: вони не вміють за власною ініціативою вступати в контакт з іншими людьми (однолітками та дорослими) і підтримувати цей контакт, адекватно висловлювати свої симпатії й антипатії, тому ці діти часто конфліктують, поведуться агресивно з оточуючими або замикаються в самотності.

Культура мовленнєвого спілкування – це частина культури поведінки, яка виражається головним чином у мовленні, у взаємному обміні репліками і бесіди.

Використання відоматеріалів у початковій школі обумовлене необхідністю створення ефективного та сучасного освітнього середовища, що відповідає сучасним вимогам педагогічної науки та практики. Актуальність цього підходу підтримується численними дослідженнями і науковими роботами в галузі освітньої психології, методики навчання та інформаційних технологій.

Використання відоматеріалів у початковій школі має низку переваг, серед яких важливим є підвищення мотивації учнів до навчання. Відео, аудіо, ілюстрації та інші візуальні матеріали допомагають створити захоплююче та цікаве навчальне середовище, сприяючи залученню уваги та розумінню навчального матеріалу. Крім того, використання відоматеріалів дозволяє індивідуалізувати процес навчання, враховуючи різноманітні стилі навчання учнів. Інтерактивні вправи, віртуальні екскурсії та мультимедійні завдання роблять процес навчання більш доступним та цікавим для різних груп учнів, забезпечуючи їхню активність та зацікавленість у процесі навчання.

Сучасні технології також сприяють розвитку ключових компетентностей учнів, таких як інформаційна грамотність, комунікативні навички та критичне мислення. Використання відоматеріалів під час уроків дозволяє формувати у школярів навички роботи з інформацією, а також навички колективної та індивідуальної роботи.

Актуальні дослідження, присвячені культурі спілкування молодших школярів, є результатом робіт таких вчених, як І. Бужина, С. Гаряча, А. Глущенко, В. Горєєва, К. Журба, М. Іванчук, Т. Калечиц, З. Кейліна, В. Киричок, Б. Кобзар, О. Кононко, Т. Кравченко, В. Кузя, Г. Лаврентьєва, В. Мухіна, М. Ночевник, К. Платонов, Г. Пустовіт, Ф. Хміль, К. Чорна та інші. Їх дослідження розглядають культуру спілкування як важливий аспект становлення взаємин з однолітками та розвитку умінь підростаючої особистості узгоджувати власну поведінку під час взаємодії в навчальній діяльності.

Окремі аспекти проблеми культури спілкування також були предметом досліджень учених, які зосереджувалися на формуванні культури особистісного спілкування у дітей різного віку (Л. Власенко, О. Гуменюк, К. Джеджера, І. Мачуська, Л. Соловець, Р. Шулигіна та ін.), ділового спілкування (В. Лівенцова, О. Рембач та ін.), умінь спілкування у позакласній діяльності (З. Діхтяренко, К. Дорошенко, О. Матвієнко, К. Слесик та ін.) та вихованні мовленнєвого етикету (М. Алексєєва-Вовк, Н. Волошина, Т. Гончар, О. Корніяка, О. Кузьмич, О. Проценко, В. Тернопільська та ін.).

Отже, вказані наукові праці висвітлюють різні аспекти культури спілкування молодших школярів та вкладаються у загальний контекст вивчення цієї важливої теми у сучасних наукових дослідженнях. Однак, попри напрацювання у зазначеній сфері, окреслена проблема є недостатньо вивченою, що визначило вибір теми дослідження: ***«Формування культури спілкування молодших школярів у процесі роботи з відеоматеріалами в освітньому процесі Нової української школи».***

Мета: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність методики формування культури спілкування молодших школярів у

процесі роботи з відеоматеріалами в освітньому процесі Нової української школи.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати методичну літературу з проблем формування культури спілкування молодших школярів;
2. Розкрити потенціал використання відеоматеріалів як засобу формування культури спілкування молодших школярів;
3. Визначити критерії та показники й схарактеризувати рівні сформованості культури спілкування молодших школярів, а також визначити діагностичний інструментарій дослідження;
4. Експериментально перевірити ефективність методики формування культури спілкування молодших школярів у процесі роботи з відеоматеріалами в освітньому процесі Нової української школи.

Об'єкт дослідження – процес формування культури спілкування учнів початкової школи.

Предмет дослідження – відеоматеріали як засіб формування культури спілкування молодших школярів.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що розвиток культури спілкування учнів початкової школи буде ефективнішим, якщо в освітньому процесі будуть використані відеоматеріали в освітньому процесі Нової української школи.

Для досягнення мети та розв'язання поставлених задач дослідження використано такі **методи**:

– *теоретичні* (аналіз, синтез, порівняння, систематизація, узагальнення, абстрагування – для визначення поняттєво-категоріального апарату дослідження, розроблення його методики; історико-логічний – для вивчення теоретичних основ досліджуваної проблеми);

– *емпіричні* (анкетування; індивідуальна бесіда; спостереження; педагогічний експеримент – констатувальний, формувальний, контрольний етапи);

– *методи математичної статистики* (кількісний і якісний аналіз результатів дослідження; метод наочного представлення результатів).

База дослідження: Гімназія с. Михайлівичі Рудківської міської ради Самбірського району Львівської області.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що сукупність отриманих результатів сприяє розв'язанню проблеми формування культури спілкування молодших школярів у процесі роботи з відеоматеріалами в освітньому процесі Нової української школи.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що:

– виділено критерії та показники та рівні сформованості культури спілкування молодших школярів;

– теоретичні та практичні результати дослідження можуть бути використані учителями початкових класів, методистами; у системі післядипломної педагогічної освіти, а також у закладах вищої освіти.

Апробація та впровадження результатів магістерського дослідження. Обґрунтовані та досліджені автором положення апробовані та впроваджені в освітній процес закладів загальної середньої освіти.

Основні результати дослідження було обговорено на Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасний стан та тенденції розвитку науки та освіти» (м. Дніпро, 30 грудня 2023 року), Регіональному науково-практичному семінарі здобувачів ступеня магістра початкової освіти (м. Рівне, 2-3 травня 2023 року), VI Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток професійної майстерності педагога в умовах нової соціокультурної реальності» (м. Тернопіль, 5-6 жовтня 2023 року), а також на засіданнях кафедри теорії та методик початкової освіти.

Структура роботи. Робота складається з двох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаної літератури (56 найменувань) та додатків. Основний обсяг роботи становить 74 сторінки. Робота містить 9 таблиць, 6 рисунків. Загальний обсяг магістерської роботи складає 68 сторінок.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ РОБОТИ З ВІДЕОМАТЕРІАЛАМИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

1.1. Поняття культури спілкування у психолого-педагогічній літературі

Суть поняття «культура спілкування» виявляється через розгляд змісту таких термінів, як «спілкування», «культура», «комунікативна культура» та «комунікація». Спілкування є невіддільною частиною особистісного оточення, і мовні засоби розглядаються як ключові джерела інформації у сучасних умовах науково-технічного прогресу суспільства. Однак важливо зауважити, що знання мови та володіння мовленнєвими нормами не завжди гарантують ефективне навчання спілкуватися [1].

Спілкування – це процес, що включає взаємодію, ділові та дружні зв'язки, контакти та порозуміння між співрозмовниками. Це спроба зрозуміти один одного та психологічна готовність до взаємодії. Культура спілкування та мовлення ґрунтуються на вмінні самовиражатися та впливати на співрозмовників [6].

Під час спілкування, важливою є сама можливість спілкування, а не лише її зміст. Висловлення, погляди, привітання та реакції впливають на взаємодію та мають значущий внесок у культуру спілкування. Спілкування має важливий аспект, і відмова від нього або неправильне його використання може призвести до конфліктів. Дотримання норм та правил спілкування, а також позитивні емоції сприяють його успішності [2].

Серед видів спілкування виділяються *вербальне та невербальне спілкування*. Особливість вербального спілкування полягає в його опорі на невербальні засоби. Важливість цього типу спілкування виявляється у засвоєнні мови та мовлення, які є ключовими для особистісного розвитку. Невербальне спілкування включає в себе жести, міміку, рухи тощо. Більшість невербальних

засобів спілкування є вродженими у дітей, і тому вони можуть мати психологічні особливості розвитку на початкових етапах мовного розвитку [5].

Культура спілкування є актуальною проблемою в сучасному суспільстві. Багато досліджень у педагогічній і психологічній науці вивчають аспекти формування культури спілкування у взаємодії з розвитком мислення та мовленнєвою діяльністю. У філософії культура спілкування розглядається як становлення взаємних контактів, обмін інформацією, створення моделі взаємодії та розуміння ролі оточуючих людей.

Культура – це сукупність проявів людської життєдіяльності та досягнень народів, яка сприяє особистісному розвитку та формує людей як гуманних, розумних та морально зобов'язаних осіб. Г.Балл підкреслює, що культура є системою способів колективного існування, діяльності та взаємодії для досягнення спільних цілей. Культура спілкування є базовою характеристикою особистості, яка відображає рівень оволодіння різними діяльностями та розвиток відповідних якостей, умінь і здібностей [11].

Культура спілкування є однією з фундаментальних особистісних характеристик, а людина стає суб'єктом комунікації під час взаємодії з оточенням та опанування культурних традицій. Індивід може освоїти чітко визначені засоби спілкування. Процес взаємодії відкриває можливість розвитку комунікативних здібностей особистості, таких як знання, уміння, навички, почуття та ставлення. Ці аспекти дозволяють використовувати засоби культури спілкування, що є особистісною формою взаємодії та діяльності.

За визначенням Н. Бабич, «культура спілкування» – це багатоаспектне поняття, що охоплює психологічний, філософський, етичний та лінгвістичний виміри. Як складова людської активності та поведінки, культура спілкування визначає загальний рівень культури народу та відображає його історичний досвід у взаємодії та взаємовпливі [6].

Культура спілкування тісно пов'язана з культурою поведінки особистості в суспільстві. Культура поведінки включає прояви поведінки у різних сферах та ситуаціях спілкування, які втілюють зовнішні аспекти моральних та естетичних

норм. Формування культури поведінки нерозривно пов'язане з розвитком культури спілкування, що включає знання, уміння і навички для адекватної поведінки у різних взаємодійних ситуаціях [5].

Дослідник Т. Чмут вказує, що культура спілкування є невіддільною складовою загальної культури людини та включає в себе знання про спілкування. Ця культура характеризується нормативністю, яка визначає, як мають спілкуватися люди в конкретному суспільстві та ситуації. Норми зазвичай визначаються станом суспільства, його історією, традиціями, національною ідентичністю та загальнолюдськими цінностями [51].

За словами Т. Чмут, лише знання само по собі не забезпечує культури спілкування, якщо не вміти їх використовувати. Успішне спілкування потребує вмінь, які набуваються через досвід, психологічні засоби та вправи. Таким чином, культура спілкування представляє собою суму знань, вмінь і навичок спілкування, які створені, прийняті та реалізовані в конкретному суспільстві на певному етапі його розвитку [52].

Особливо важливою є робота О. Корніяки, яка визначає, що культура спілкування є формою ставлення суб'єкта до комунікативної дійсності. Це ставлення визначає рушійну силу комунікативного розвитку суб'єкта спілкування та його соціалізації. Сполучення особистісних та комунікативних характеристик суб'єкта породжує новий ефект – становлення комунікативної культури, яка розвивається у процесі міжособистісної взаємодії [16].

З точки зору О. Корніяки, комунікативна культура є структурно-функціональною єдністю комунікативних знань, якостей та вмінь суб'єкта спілкування, які мають особистісний смисл і дозволяють досягти соціально-комунікативних цілей. Особистісна мотиваційна сфера визначає характер діяльності суб'єкта спілкування, визначає її культуру та результат [18].

Згідно з О. Корніякою, комунікативна культура є психологічним інструментом для суб'єкта у діяльності спілкування та слугує засобом освоєння комунікативного досвіду суспільства. Культура спілкування, яку людина набуває в процесі взаємодії, забезпечує нормальну комунікативну діяльність та

повноцінне життя в суспільстві. Ця культура є явищем, що об'єднує загальні властивості людей, а також унікальним і особливим для кожного індивіда, розробленим з урахуванням суспільних вимог до психологічно комфортного та ефективного спілкування [19].

Культура спілкування включає в себе вміння виражати власні думки, погляди, передавати почуття та емоції оточуючим, а також підтримувати співрозмовників під час взаємодії та вміти слухати. Культурна людина виявляє повагу до співрозмовників, утримується від переривань та підтримує конструктивну бесіду. Також важливою є здатність ігнорувати окремі недоліки у висловлюваннях інших, проявляти вияв розуміння та доброзичливості, а також демонструвати уважне ставлення – все це свідчить про оволодіння вміннями та навичками культури спілкування [20].

В рамках конкретного суспільства культура спілкування включає прийняті способи висловлювання думок, поглядів, емоцій та ставлення до себе та оточення. Також ця культура враховує вербальні та невербальні засоби спілкування, включаючи мовленнєві засоби та невербальні елементи, такі як жести, міміка, рухи та зовнішній вигляд.

Необхідно, щоб зазначені методи були прийнятими в конкретній групі школярів, виокремлювали конкретні значення, які відомі учасникам спілкування. При усвідомленні культури спілкування важливо забезпечити цей процес за допомогою вербальних та невербальних засобів, які мають потенціал для взаємного розуміння та ефективної взаємодії. У спілкуванні велике значення приділяється вмінню виявляти уважне ставлення до співрозмовників, забарвлювати їх позитивним оптимістичним настроєм, емоціями та постійно їх підтримувати, викликати довіру та захоплення своїми діями [21].

Прояв культури спілкування виключає байдуже ставлення, демонстрацію заздрості, егоїзму та інших негативних якостей, навіть при тому, що кожен може виявляти негативні емоції. Сутність культури спілкування та поведінки може проявлятися в умінні керувати власним емоційним станом, стримуватися та уникати виявлення негативних рис в оточенні. Важливо також дотримуватися

ввічливості, делікатності, тактовності та цінувати інших як обов'язкові елементи культури поведінки та спілкування [22].

Чесність у спілкуванні, своєчасне та чітке виконання домовленостей, а також естетичність, яка включає в себе вміння виглядати відповідно до обставин, використання невербальних елементів спілкування, допомагають підтримувати атмосферу поваги та дружелюбності в процесі взаємодії.

Ввічливість належить до ключових аспектів культури спілкування та є характерною рисою особистості. Вона визначається особистісними вміннями взаємодіяти з іншими з повагою та тактовністю, знаходячи оптимальні та комфортні способи спілкування та ефективно слухаючи співрозмовників. Поєднання ввічливості з такими рисами як тактовність, делікатність та доброзичливість допомагає створювати позитивне ставлення до оточення.

Ввічлива людина виявляє поважне ставлення до інших, що є природною нормою взаємодії. Це проявляється у дотриманні конкретних правил та норм поведінки, володінні мовленнєвим етикетом та використанні формул мовленнєвого етикету. Важливо також дотримуватися таких якостей, як *тактовність, делікатність, уважність, коректність, чемність та люб'язність*, оскільки ці аспекти тісно пов'язані з культурою спілкування [24]

Тактовність, яка характеризується як чуття міри та особистісні вміння, відіграє важливу роль у культурі спілкування. Ця якість проявляється у вмінні дотримуватися встановлених норм та правил у суспільстві. Зазначені якості та навички є ключовими для формування культури спілкування серед школярів. Мовленнєвий етикет визнається важливим компонентом національної культури, що допомагає виробити багатий народний досвід та встановити норми для мовленнєвої культури і спілкування.

Поняття культури спілкування дійсно є важливим аспектом в педагогічній науці, і його формування визнається одним із ключових напрямків. Сьогодні актуальним є створення гармонійної, суспільно активної, високоморальної та творчої особистості, і культура мовлення та спілкування відіграє важливу роль у цьому процесі [23].

Визнані педагогами, такими як Василь Сухомлинський, важливість культури спілкування вчителя та використання його мовлення як інструмента педагогічної діяльності наголошують на тому, що слово вчителя може створити красу душі учня. Діалог між учителем і учнями вважається обов'язковою умовою спілкування, а вчителю слід володіти таким мовленням, яке висловлює його особистісну культуру [45].

Оволодіння вчителем знаннями про вербальні та невербальні засоби спілкування, а також культуру спілкування та особливості навчальної діяльності, є важливим для створення позитивного емоційного фону та доброзичливого контакту з учнями. Розвиток навичок культури спілкування є необхідним для цілеспрямованого використання цих інструментів у педагогічній діяльності.

Норми і правила культури спілкування є основою для формування культури спілкування особистості, і їх засвоєння визначається як ключовий елемент розвитку особистості під час спілкування. Розуміння та дотримання цих норм і правил включає в себе розвиток моральних якостей особистості, сприяючи гармонійній взаємодії з оточенням [44].

Діяльність з формування культури спілкування на основі моральних рис особистості включає в себе розвиток гуманістичних почуттів та підтримку колективу. Ці риси є основоположними у культурі спілкування та визначаються загальними принципами взаємодії в міжособистісному спілкуванні.

Моральні риси, такі як поважне ставлення до інших, чуйність, стриманість, доброзичливість, почуття власної гідності, прояв уваги та терпиме відношення, грають ключову роль у формуванні культури спілкування. Ці риси визначають етичний аспект взаємодії та формують підґрунтя для високоякісного спілкування [41].

У педагогічних контекстах культура спілкування розглядається як сукупність ознак і властивостей, що визначають комунікативне удосконалення мовлення особистості. Це включає систему знань і умінь, які забезпечують легкість використання мовних засобів під час спілкування. Мовлення, яке

відповідає мовним нормам, розглядається як правильне, тоді як порушення норм визначається як неправильність у мовленні [35].

Теорія культури спілкування повинна базуватися на вивченні мовних дисциплін, а також враховувати психологію, логіку, естетику, соціологію та педагогіку. Освоєння цих аспектів сприяє розумінню та ефективному застосуванню норм і правил культури спілкування [11].

Дослідники, такі як Н. Бабич та Щербан Т. Д., наголошують на важливості психологічних особливостей учасників спілкування та соціальних характеристиках в контексті культури спілкування. Визначається, що культура спілкування є системою типових реакцій поведінки, що виникають внаслідок спільності конкретних соціально-значущих умов життєдіяльності людини [6; 54].

В. В. Ягутов визначає етичний та духовний зміст культури спілкування, вказуючи, що в основі цієї культури лежить освіченість, духовне багатство, розвинене мислення, різноманітність форм і типів спілкування. Вона також відзначає результати цієї культури, такі як освоєння істини, стимулювання діяльності та чітка організація дій [55].

Поняття комунікативної культури визначається як засіб передачі культурних цінностей та досвіду суспільства через діалогічне мовлення. Спілкування розглядається як комунікація, що сприяє самореалізації та самовдосконаленню особистості.

У філософії наголошується соціальний характер комунікації, розглядається як спрямована суспільна діяльність. Отже, поняття комунікації тісно пов'язане з утворенням комунікативних систем, які визначають особливості життєдіяльності.

Сутність комунікативної культури визначається як важлива складова культури особистості та розвитку мовленнєвої культури та культури мислення. В дослідженнях О. Корніяки визначається поняття комунікативної культури як системи вмотивованих і морально зорієнтованих якостей і вмінь людини, що забезпечують ефективну та психологічно комфортну взаємодію, обмін інформацією, взаємовплив і взаєморозуміння [50].

Згідно з О. Корніякою, комунікативна культура є складно організованим особистісним утворенням, і її змістова структура включає чотири ієрархічно узгоджених компоненти: мотиваційний, пізнавальний, поведінковий (операційний) і вольовий. Комунікативна культура формується під впливом мотиваційних структур особистості, морально зорієнтованих комунікативних якостей і спеціальних комунікативно-мовленнєвих вмінь, які входять до операційного компонента [23].

Розвиток комунікативних знань впливає на вибір комунікативних цінностей і особистісний розвиток. Це сприяє стимулюванню подальшого осмислення цінностей культури спілкування. Комунікація розглядається як постійний процес обміну інформацією, що призводить до взаєморозуміння, а успішність комунікації визначається зворотним зв'язком, розумінням співрозмовниками один одного та ставленням до спілкування [17].

Деякі визначення комунікації вказують на те, що це єдність взаємного обміну інформацією та впливу між співрозмовниками, з урахуванням їхніх відносин, установок, намірів, та цілей. Комунікація включає не лише рух інформації, але й уточнення і збагачення знань, відомостей та думок. Важливо враховувати відносини між учасниками, їхні установки та цілі, що впливають на процес комунікації.

Людська комунікація вважається важливим аспектом будь-якої діяльності, і процес комунікації розглядається як передача інформації за допомогою мови та інших знакових засобів. Комунікація включає в себе встановлення та розвиток контактів між людьми, обмін інформацією, взаємовплив та взаєморозуміння [22].

Також важливим є розуміння комунікації як багатопланового процесу встановлення та розвитку контактів між людьми, що включає в себе обмін інформацією, розуміння і сприйняття інших осіб. Вивчення комунікації базується на розумінні безперервності суспільних і міжособистісних відносин, що відображає характер самої комунікації [32].

Зв'язок між поняттями спілкування, особистістю та культурою спілкування виявляється в тому, що процес формування культури спілкування тісно пов'язаний з розвитком особистості, комунікативних умінь, навичок та здібностей. У своїй взаємодії ці елементи взаємопоєднуються та взаємовпливають один на одного, визначаючи характер спілкування та його культурні аспекти [33].

О. М. Корніяка А. визначає спілкування як комунікативну діяльність, що детермінована системою мотивів. Комунікативний мотив вважається домінуючим серед усіх, і він виступає рушійною силою психічного розвитку дитини. Діяльність спілкування призводить до формування системи умов, в якій виявляється особистість з її багаторівневою структурою, складною системою потреб, інтересів, схильностей, настанов, емоцій та цілей, тобто мотивів [20].

Це усе відображається в комунікативних уміннях і навичках особистості, а також у її відношенні до оточення, подій, виконуваних дій, та інших аспектів довкілля. Розвиток і становлення новоутворення особистості як культури спілкування, вироблення комунікативного досвіду та мотивації визначається комунікативними здібностями. Основні зміни в особистісному розвитку виражаються в розширенні комунікативних знань, які відображають суспільне практичне співвідношення [15].

Отже, на основі цих ідей можна виділити кілька ключових *аспектів*:

1. Розвиток новоутворення особистості як культури спілкування: це формування умінь і навичок спілкування, вироблення особистісних рис, які проявляються під час взаємодії з іншими.
2. Вироблення комунікативного досвіду: особистість засвоює комунікативні знання, що характеризуються суспільним практичним співвідношенням, і набуває досвіду взаємодії з іншими.
3. Розвиток комунікативної мотивації.
4. Опанування вербальних та невербальних засобів міжособистісного спілкування: уміння ефективно висловлювати свої думки та сприймати інформацію від інших.

5. Вироблення комунікативних умінь і навичок: використання способів комунікативної діяльності для взаємодії з іншими та досягнення мети спілкування.

Культура спілкування виявляється через комунікативні прояви особистості, які базуються на внутрішніх, змістових складових, таких як особистісні мотиви і цінності. Ці внутрішні аспекти опосередковані реалізацією комунікативних умінь і навичок, які дозволяють виявити індивідуальну культуру спілкування [13].

Кожна комунікативна дія взаємодії між співрозмовниками в спілкуванні може віддзеркалювати властивості їхньої особистості. Важливо звертати увагу на моральну складову культури спілкування, оскільки вона передбачає постійний внутрішній контроль за культурою поведінки особистості та її регулювання [11].

Отже, культуру спілкування можна визначити як систему сформованих особистісних умінь, навичок і якостей у міжособистісній взаємодії. Ця система, з опорою на комунікативні здібності, віковий розвиток і соціальний статус, має на меті досягнення успішної адаптації особистості в соціумі. Культура спілкування сприяє ефективній комунікативній та предметній діяльності, забезпечуючи комфортність під час взаємодії та досягнення взаємного розуміння.

Отже, у контексті формування культури спілкування у молодших школярів варто визначити кілька ключових аспектів. По-перше, важливо звертати увагу на роль освітнього процесу в особистісному розвитку дітей молодшого шкільного віку. Взаємодія з оточенням, оволодіння культурними традиціями та використання засобів спілкування є не тільки частиною навчання, але й ключовим елементом формування культури спілкування.

По-друге, важливо враховувати особливості мовного розвитку молодших школярів. На цьому етапі вони демонструють значний рівень розвитку мовлення, але можуть зазнавати труднощі у керуванні бесідою та слуханні

співрозмовників. Перевага надається діалогічному мовленню, і важливо враховувати їхню здатність висловлювати свої думки та слухати інших.

По-третє, велику роль у формуванні культури спілкування відіграє особистість вчителя. Він є не лише посередником у навчанні, але й прикладом для наслідування. Від вчителя залежить створення ефективних педагогічних умов і вибір оптимальних методів для розвитку культури спілкування учнів.

Усі ці аспекти підкреслюють важливість системного підходу до формування культури спілкування молодших школярів. Розуміння когнітивних, емоційно-ціннісних та практичних компонентів цієї культури дозволяє вчителям ефективно спрямовувати освітній процес для досягнення максимального розвитку комунікативних умінь та навичок учнів. Такий підхід не лише забезпечує успішну адаптацію молодших школярів до суспільства, але і сприяє формуванню в них цілісної та вдосконаленої культури спілкування, яка є важливим елементом їхнього соціального та особистісного росту.

1.2. Особливості формування культури спілкування молодших школярів

Молодший шкільний вік є періодом інтенсивного розвитку особистості та формування основних психічних процесів і функцій. Протягом цього періоду відбувається значний прогрес у розвитку інтелектуальних рис особистості, і збільшується інтенсивність психічних процесів. Роль аналізу та синтезу вражень від навколишньої дійсності зростає, утворюються тимчасові зв'язки, а дитина набуває можливості для вироблення нових дій і операцій [15].

Молодший шкільний вік визначається як категорія, що враховує психічний розвиток дитини в контексті досягнення соціальних завдань і змісту освітнього процесу. За визначенням І. Беха, психологічні особливості цього віку мають відносно стійкі риси, які є найбільш визначальними на цьому етапі шкільного дитинства [8].

Молодші школярі володіють високим рівнем мовного розвитку, але можуть виявляти труднощі в управлінні бесідою. Їхні спроби вести діалог можуть супроводжуватися відволіканням, зміною тем, та вони можуть мати труднощі в уважному вислуховуванні співрозмовників. Незважаючи на це, дитина вже має здатність висловлюватися декількома реченнями [11].

Мовлення молодших школярів, як правило, відповідає загальним нормам усного мовлення, переважно в простих формах. З часом мовлення стає більш насиченим причинно-наслідковими та цільовими зв'язками, відбувається його ускладнення [56].

Зростання словникового запасу в молодших школярів відбувається швидко, і важливо враховувати перевагу пасивного словника над активним. Суспільне оточення має значущий вплив на якість словникового запасу дітей, оскільки діти можуть використовувати слова ненормативної лексики та не завжди можуть розрізнити правильність та доцільність вживання певних слів [55].

Формування культури спілкування у дітей молодшого шкільного віку пов'язане з внутрішніми умовами, такими як особистість з різноманітними проявами, мотивами, інтересами, почуттями та настановами. Культура спілкування тісно пов'язана із розвитком різних психічних процесів, таких як мисленнєва, емоційна, пізнавальна, волюва та мовленнєва сфери. Окрім того, вона включає потреби та мотиваційну сферу, що є основою для здобуття комунікативних знань, умінь і навичок, а також формування комунікативних здібностей [54].

Молодший шкільний вік є ключовим періодом, оскільки в цей час діти потрапляють у нове оточення, що призводить до змін умов їхнього розвитку, включаючи комунікативний аспект. Формування культури спілкування у молодших школярів вимагає уваги до психологічних аспектів та врахування вікових особливостей учнів. У цей період важливо враховувати поступову зміну міжособистісного спілкування, яка визначатиме їхній подальший розвиток і взаємодію в суспільстві [48].

Психологічні та комунікативні навички формуються під час спілкування, що є важливим для успіху у пізнавальній та комунікативній діяльності. У молодшому шкільному віці діти здійснюють комунікацію переважно з однолітками, що може бути спричинено ослабленням відносин з батьками та бажанням знаходити емоційну підтримку серед своїх ровесників.

Групи однолітків у школі формуються за віком, статтю та матеріальними умовами родин. Діти в цьому віці віддають перевагу спілкуванню саме з однолітками, і основою культури спілкування стає вмотивована взаємодія. Значущим є інтерес учнів до оцінок своїх ровесників щодо розумових, фізичних та емоційних якостей. Однак у молодших школярів процес усвідомлення ще не досягає рівня, коли думки однолітків є критеріями об'єктивного власного оцінювання [47].

Взаємодія з вчителем вважається найбільш значущою. Спілкування молодших школярів з однолітками відбувається головним чином в ігровій діяльності та під час спільної практичної роботи. Зазвичай це відбувається в групах, які можуть бути тимчасовими і змінюватися в залежності від ситуації, емоційного стану та інтересів учнів.

Такий підхід до комунікації в молодшому шкільному віці враховує особливості соціального та емоційного розвитку дітей і сприяє їхньому здоровому соціальному взаємодії.

В період молодшого шкільного віку спілкування з дорослими включає усі сфери діяльності учнів. Взаємодія з батьками та дорослими в родині має значний вплив на міжособистісне спілкування з однолітками. Доброзичливі відносини з дорослими сприяють створенню емоційного благополуччя та впевненості дітей у взаємодії з однолітками [40].

Оцінка дорослими однолітків може впливати на прагнення учнів до спілкування з ровесниками. Початкове спілкування молодших школярів відбувається, коли присутній конкретний зміст та мета спілкування, які визначають його інтенсивність і тривалість [38].

В молодшому шкільному віці зміст спілкування охоплює навчальну діяльність та ігрову діяльність учнів. Із часом збільшується суспільна діяльність, і вагомість навчальної діяльності зменшується як зміст основи спілкування. Розширюється тематика бесід, включаючи навчальну діяльність, ігри, перегляд відеофільмів, розповіді про домашніх тварин та події в родині [37].

Спілкування з дорослими та ровесниками включає діалогічне мовлення, але може вимагати подальшого розвитку, зокрема щодо дискусійного діалогу. В аспектах емоційності виділяється товариське спілкування та дружба. Товариськість розвивається під час навчальної та ігрової діяльності, а дружба проявляється у спільних іграх та позакласних заходах.

Під час спілкування з однолітками молодші школярі проявляють власні пізнавальні інтереси, отримують відгук від ровесників та розширюють свої знання. Спілкування з однолітками дозволяє дітям обмінюватися різноманітною інформацією та розвивати пізнавальні інтереси у нових сферах діяльності.

Однак, у взаємодії з іншими дітьми може ставатися втрата вже сформованих інтересів і прагнень. Також можуть спостерігатися прояви соціально небезпечних інтересів, що вимагає уваги та підтримки педагогічного середовища [37].

Прояви культури спілкування молодших школярів з однолітками мають свої особливості. У взаємодії з ровесниками можуть виникати суперечки, нав'язування своїх думок та вимог. Діти в цьому віці можуть поводитися більш розкуто та активно.

Спілкування з однолітками відрізняється від взаємодії з дорослими підвищеною емоційністю та розслабленістю дій. Емоційна насиченість та яскравість характеризують взаємодію серед однолітків. Взаємодія з ровесниками відзначається більшою чутливістю та виразністю. Експресивні прояви можуть виражати різноманітні емоційні стани.

Наприкінці молодшого шкільного віку, учні навчаються адаптувати своє спілкування до конкретного оточення, дотримуватися певних правил та норм поведінки, що вказують на розвиток їхньої культури спілкування [36].

У молодшому шкільному віці діти проявляють особливу розкутість, ненормованість та недотримання певних зразків у спілкуванні з однолітками. Вони можуть вигадувати нові слова та висловлювання, складати фантастичні історії, що сприяє індивідуальному прояву власної самобутності та внутрішнього світу [34].

У молодшому шкільному віці переважають ініціативні дії над відповідями, і це може супроводжуватися нездатністю до продовження та розвитку діалогів. Діти можуть не завжди бути активними у відповідях на ініціативи своїх однолітків, що може впливати на формування культури спілкування та створювати конфліктні ситуації.

У молодшому шкільному віці виявляється чутливість до впливу співрозмовників, але вона може бути меншою порівняно зі спілкуванням з дорослими. Неузгодженість у комунікативних діях може призводити до виникнення конфліктів та образ у колі спілкування учнів початкової школи [30].

Формування культури спілкування молодших школярів значною мірою залежить від соціального середовища, зокрема від класного колективу, який впливає на їхню пізнавальну сферу. Також важливою є мотиваційна сфера, яка визначає потреби та домінування мотивацій у дітей цього віку. Вплив соціального середовища та мотивації є основою для формування культури спілкування в молодшому шкільному віці [31].

Сформованість культури спілкування учнів початкових класів можна визначити за рядом комунікативних умінь і навичок. До них відносяться:

1. Зрозумілість: учні вміють висловлювати свої думки на доступному рівні, роблячи їх зрозумілими для інших.

2. Правильність: діти володіють навичками висловлювання відповідно до норм мовлення, дотримуючись мовних правил.

3. Виразність: учні не обмежують себе мовними стереотипами, висловлюються відповідно до конкретної комунікативної ситуації.

4. Чіткість: діти вміють точно висловлювати важливе та узагальнювати формулювання висновків.

5. Змістовність: учні можуть виділяти головну думку та передавати інформацію послідовно і чітко.

6. Логічність: вони володіють навичками послідовного відтворення обґрунтованих думок.

7. Точність: діти вміють вибрати доречні вербальні засоби для передачі конкретної інформації, зумовлені метою висловлювань.

8. Зв'язність: учні володіють навичками взаємопов'язування викладу різних частин теми та змісту.

9. Різноманітність засобів мовлення: діти можуть гармонійно використовувати різноманітні мовні засоби для розширення свого виразного арсеналу [29].

Ці показники свідчать про те, наскільки успішно учні впроваджують в себе ключові аспекти ефективного та культурного спілкування в мовленнєвій діяльності.

Виявлені уміння в межах формування культури спілкування учнів початкових класів поділяються на три *групи*:

1. Комунікативні уміння:

- Здатність до міжособистісного мовленнєвого спілкування.
- Вміння активно використовувати власне мовлення під час взаємодії.
- Застосування невербальних засобів спілкування, таких як жести, міміка, рухи тощо.

2. Перцептивні вміння:

- Здатність до міжособистісного спілкування та розуміння співрозмовників.
- Створення мотиваційної особистісної сфери.
- Прояв інтересів, цінностей, особливостей, емоційного та фізичного стану учнів.

3. Інтерактивні уміння:

- Здатність взаємодіяти зі співрозмовниками та впливати на них у процесі спілкування.

- Використання вербальних та невербальних засобів взаємодії.
- Освоєння соціальних ролей як суб'єктів навчання та спілкування [28].

Культура спілкування молодших школярів формується через конкретний досвід, що включає різні складові:

- ціннісний досвід: інтереси, ідеали, правила, переконання та норми, які визначають орієнтацію учнів на формування культури спілкування;
- рефлексія: відображення знань про власну спроможність у виконанні комунікативних завдань;
- активізація: адаптація до різних ситуацій взаємодії та спілкування, орієнтація на створені умови у процесі досягнення успіхів;
- операційний досвід: комунікативні уміння, саморегуляція та втілення конкретних можливостей у ситуації;
- співробітництво: розвиток учнівської здатності спільно вирішувати завдання, об'єднувати зусилля та передбачати процес взаємодії [24].

Основні завдання виховної діяльності у формуванні культури спілкування учнів початкових класів включають:

- сприяти розвитку загальної культури учнів, визначаючи мету та ідеали освіти та виховання, щоб орієнтувати їх на чіткі вимоги в оволодінні мовними та мовленнєвими знаннями;
- залучати учнів до процесу взаємодії та спілкування з оточенням, стимулюючи їх задовольняти власні інтереси і потреби;
- розвивати техніку спілкування та взаємодії, формувати почуття, переконання, творчі здібності та уміння підтримувати взаємини як важливу цінність культури спілкування;
- формувати мовленнєві знання, вміння та навички учнів, зокрема, взаємозв'язок усного та писемного мовлення, оцінювання виразності мовлення, розвиток відчуття мови та взаємозв'язок між процесами мовлення та мислення;
- здійснювати диференціацію на основі дотримання правил і норм використання мовленнєвих засобів, які відповідають навчальним завданням та

створюють умови для розвитку вмінь здійснювати вибір оптимального варіанту вирішення проблем;

- акцентувати увагу на системному підході, комунікативній спрямованості, взаємозв'язку освітнього процесу та особистісного розвитку, а також на комплексному підході до розвитку діалогічного мовлення;

- забезпечувати безперервне навчання та наступність з постійним удосконаленням культури спілкування в освітньому процесі;

- здійснювати оптимізацію вибору методів, прийомів і засобів навчання діалогічному мовленню, що враховує вибір ефективних способів для розвитку свідомого ставлення у формуванні культури спілкування [48].

Створення культури спілкування здійснюється за допомогою *морально-етичного виховання*, включаючи:

- оволодіння нормами та правилами етикету та поведінки.
- розвиток емоційного і почуттєвого спектру особистості.
- формування конкретних переконань, умінь і навичок, що стосуються культури поведінки.

- посилення комунікативних умінь і навичок.
- виховання умінь і навичок дотримання норм і правил спілкування та поведінки в різних соціальних середовищах [46].

Звісно, можуть виникати труднощі у взаємодії між учителем та учнями, і недостатні навички їх вирішення можуть призвести до неефективного спілкування. Серед виділених типів цих *труднощів* варто зазначити:

1. Відсутність зацікавленості вчителя в інтересах та взаємині з учнями, що призводить до пасивності учнів через обмежене спілкування, в основному, інформативного характеру.

2. Постійне підкреслення вчителем своєї переваги над учнями та прояв зневажливого ставлення до них.

3. Вибірковий підхід вчителя до встановлення взаємин з учнями, фокус на слабких або сильних в навчанні, що може негативно впливати на цілісність та безперервність спілкування.

4. Цілеспрямованість та послідовність дій згідно певної програми, ігноруючи обставини, які можуть вплинути на взаємодію.

5. Вчитель занадто часто приймає роль панівної особи, не підтримуючи ініціативу учнів.

6. Педагог постійно сумнівається у правильності розуміння учнями його висловлювань, адекватності їх реакцій на його вимоги та зауваження.

7. Можлива втрата ділової взаємодії під час спілкування.

8. Вчитель в процесі взаємодії з дітьми може бути слухачем лише самого себе, ігноруючи відгуки учнів та не враховуючи їхніх потреб і переживань [42].

Серед особливостей готовності вчителя до формування культури спілкування учнів в освітньому процесі виокремлюється ознайомленість педагога, зокрема в:

- методах оцінки рівнів сформованості культури спілкування у школярів.
- володінні формами та методами діагностики, елементами прогнозування у процесі формування культури спілкування.
- формуванні гуманних взаємин з дітьми, ґрунтованій на співпраці та співтворчості.
- сприянні самовихованню школярів, їх самовдосконаленню та розвитку комунікативного досвіду.
- аналізі, узагальненні та використанні досягнень у педагогічній науці та передового педагогічного досвіду.
- систематичному підвищенні власної педагогічної кваліфікації [43];
- застосуванні раціональних прийомів для пошуку, добору та використання навчальної інформації у своїй діяльності [22].

В утворенні культури спілкування молодших школярів виявляються взаємопов'язані та взаємообумовлені *складові*:

Когнітивний компонент: визначається рівнем засвоєння знань про сутність та зміст культури спілкування. Включає у себе розуміння норм і правил культури, усвідомлення способів прийнятної поведінки в суспільстві, а також структури та стилів спілкування та особливостей міжособистісного взаємодії.

Емоційно-ціннісний компонент: охоплює почуття, переживання та прагнення, які визначають відношення школярів до культури спілкування як цінності особистості. Він реалізується через позитивне спрямування на спілкування, демонструє особистісні переконання та формує мотиваційну сферу культури спілкування.

Практичний компонент: визначає рівень розвитку комунікативних умінь і навичок учнів. Цей компонент ґрунтується на освоєнні дітьми комунікативних вмінь та навичок, які сприяють успішній взаємодії з оточенням. Включає інформаційні, спонукальні та діяльнісні функції [46].

1.3. Методи та прийоми використання відеоматеріалів в освітньому процесі Нової української школи

Глобалізація освітнього простору супроводжується індивідуалізацією кожної окремої людини. Сучасну освітню парадигму можна проаналізувати як інформаційно-комунікативну, яка конструює вміння розуміти та інтерпретувати освітні завдання. Освіта перетворюється на постійний комунікативний процес, в якому здійснюється самореалізація та саморозвиток кожного учасника індивідуалізованих освітніх практик.

Одним із важливих інструментів комунікації викладача зі студентом може стати *відео*, що сприяє не лише пізнанню, але й персоналізації навчального процесу. Оскільки сучасні учні та студенти належать до Інтернет-покоління (покоління Z), яке виростало у цифровому середовищі, необхідно адаптувати освітні методи до їхніх потреб.

Покоління Z володіє незалежністю та готове виявити себе. У розвитку успішної, творчої та соціально активної особистості велику роль відіграє вчитель, який має адаптувати педагогічні підходи до їхніх бажань та можливостей.

Для забезпечення якісного навчального процесу, що відповідає сучасним учням, вчитель повинен розвивати компетентності XXI століття: навчальні та

інноваційні, життєві та кар'єрні, а також вміння працювати з даними та медіа, інформаційну та медіаграмотність.

Сучасні учні суттєво відрізняються від своїх попередників, оскільки вони виростають в цифровому суспільстві. Засоби отримання, обробки та передавання інформації суттєво відрізняються від тих, які були звичайні для викладачів поколінь «Х» та «У». Молодь вже народжується та виросла в інформаційному віці, де відіграє важливу роль цифрове середовище.

Використання відео в навчальному процесі виявляється особливо ефективним. Відеоматеріали є мультимодальними, тобто вони використовують різні органи чуття, що сприяє кращому сприйняттю та засвоєнню навчального матеріалу. Об'єктивна суспільна значущість використання відео в навчальному процесі підтверджує його доцільність та актуальність в контексті сучасної освіти [9].

Доцільність використання відео у навчальному процесі пояснюється:

- 1) доступністю відеоматеріалів, які можуть бути записані з різних джерел;
- 2) наявністю певного досвіду користування відеотехнікою і відеопродукцією;
- 3) можливістю більш активної творчої діяльності викладача [39].

Використання відеоматеріалів у початковій школі має достатньо *переваг*, серед яких:

- активізація пізнавальної діяльності учнів
- створення сприятливої атмосфери для покращення взаємодії учня та вчителя
- підвищення мотивації учнів та ефективності навчального процесу
- урізноманітнення процесу навчання
- удосконалення мовних та мовленнєвих навичок
- візуалізація матеріалу, що вивчається
- полегшення можливості дистанційного навчання
- вивчення навколишнього світу
- розвиток 4C Skills [10].

Важливо відзначити, що використання відеозасобів у навчанні не є новою технологією. Застосування відеоматеріалів у вивченні іноземних мов базується на одному з найстаріших і основних методичних принципів – принципі наочності. Інформація, яка представлена у наочній формі, найбільш доступна для сприйняття та засвоєння, і це забезпечує ефективніше вивчення.

Проте перед вибором відеоматеріалів важливо враховувати характер аудиторії, зокрема їхній вік, інтереси, рівень володіння мовою та інші мовні аспекти. Відео може бути особливо корисним у певних ситуаціях на заняттях. Наприклад, для уявлення закінченого мовного контексту, відображення комунікативного аспекту мови через міміку та жести, вправ для практики аудіювання в природному контексті, створення сценаріїв для рольових ігор, розвитку навичок опису та переказу, розширення словникового запасу та стимуляції спілкування чи дискусій.

Використання відео на заняттях допомагає вирішити такі *завдання*, як:

- формування комунікативної культури, збагачення лексичного запасу студента;
- вдосконалення сприйняття на слух та розуміння розмовної мови;
- вдосконалення вимови;
- підвищення якості знань студентів та інтенсифікація навчання;
- підвищення мотивації навчання;
- оволодіння іншомовною культурою;
- створення сприятливих умов для самостійної роботи учнів [26].

Розвиток різних видів психічної діяльності, насамперед уваги та пам'яті відбувається за допомогою використання відео. У першу чергу уваги та пам'яті відбувається за допомогою використання відео.

Під час перегляду в класі представляється обстановка пізнавальної колективної діяльності. У таких умовах учень стає уважним. Для того, щоб зрозуміти сюжет фільму, учням слід докласти певних зусиль. Так мимовільна увага переходить у довільну. А на процес запам'ятовування впливає інтенсивність уваги. Використання різних шляхів надходження інформації

(слуховий, зоровий, моторне сприйняття) неодмінно впливає на стійкість запам'ятовування країнознавчого та мовного матеріалу.

Відповідаючи принципам розвивального навчання, відео надає допомогу у навчанні всіх 4 видів мовленнєвої діяльності (читання, говоріння, аудіювання, письма), розвивати лінгвістичні здібності (через мовні та мовленнєві вправи), засновувати ситуації спілкування та забезпечувати безпосереднє сприйняття та вивчення культури, історії [49].

Під час перегляду відеофільму вчитель пояснює деякі моменти, а потім учні обмінюються своїми враженнями про побачене. Можна застосовувати різноманітні фільми – країнознавчі, документальні, навчальні.

Психологічні особливості впливу навчальних відеофільмів на учнів (здатність регулювати увагу учнів (здатність регулювати увагою кожного учня та групової аудиторії, впливати на увагу кожного учня і групової аудиторії, впливати на обсяг довготривалої пам'яті та підвищення міцності запам'ятовування, чинити емоційний вплив на учнів і підвищувати мотивацію навчання), сприяють інтенсифікації навчального процесу та формують сприятливі умови для розвитку комунікативної (мовної та соціологічної) комунікативної (мовної та соціокультурної) компетенції школярів.

Під час використання відео важливо усвідомлювати, що сам по собі відеофільм не є методом навчання. Планування занять не повинно ґрунтуватися на відео як на повній заміні викладача. Використання відео на заняттях робить навчання більш цікавим, але без системної методики та грамотно спланованого заняття його ефективність може бути обмеженою [50].

Ключовий момент у використанні відеоматеріалу – це уважний відбір матеріалу. Важливо уникати надто важкого чи надто легкого матеріалу, оскільки це може вплинути на інтерес до перегляду.

Також важливо чітко обмежувати час перегляду відео на занятті. Розбиття фільму на кілька частин, які можна використовувати протягом декількох занять, сприяє повторенню та закріпленню вивченого матеріалу. Треба враховувати

різні аспекти, такі як мета використання матеріалу, відповідність темі, рівень складності, співвідношення аудіо та візуальних елементів.

Також необхідно уточнити мету використання відео – чи це для загального розуміння, розвитку навичок усного спілкування чи створення тексту. Важливо враховувати, як матеріал пов'язаний із вивченою темою, які форми роботи використовувати (індивідуальні, парні, групові) та які пояснення надавати під час демонстрації відеоматеріалу. Сам перегляд має бути активним процесом, де студенти приділяють увагу завданням та активно беруть участь у дискусіях.

Також важливо уникати сприйняття перегляду відео як розваги або виду дозвілля. Викладач повинен чітко структурувати завдання перед переглядом та стимулювати учнів до активної участі в обговоренні після перегляду [3].

Методів роботи з відеоматеріалами може бути безліч. Їх відбір залежить в першу чергу від основної мети уроку, та того, яку саме частину уроку займає робота з відеоматеріалами. Основними видами діяльності можуть бути такі з перерахованих нижче:

pre-viewing activities

- передбачення вмісту відео по назві відео
- повторення основної лексики, що вивчається

while-viewing activities

– ідентифікація основної лексики, яка вивчається (учні можуть перерахувати, які знайомі предмети вони бачать)

– передбачення вмісту відео (показ початкового зображення, або будь-якого іншого епізоду з прогнозуванням подальших дій)

– безшумний перегляд (із вимкненим звуком)

– прослуховування аудіосупроводу без візуального перегляду відео

– повторний перегляд певних частин відео із зупинками з проханням учнів розповісти, що буде відбуватись далі

after-viewing activities

- створення малюнку улюбленого моменту з відеоісторії
- створення стрічки з малюнками основних подій

- розігрування переглянутої історії
- доповнення історії власними ідеями.

Використання відеоматеріалів на уроках – це не лише інструмент навчання, а і цікавий спосіб дізнаватися про навколишній світ. Обидва курси насичені відеоматеріалами, які буквально імплементовані у процес навчання та є його невіддільною частиною [10].

Для створення якісного навчального відео доцільно дотримуватись таких *рекомендацій*:

1. Зацікавлення. Відео має починатись із емоції радості, сюрпризу, заохочення, мотивувати до подальшого перегляду.

2. Емоційні злети та падіння. У навчальному відео мають бути передбаченні переходи від спокійного стану глядача до емоційного стрибка.

3. Дикція. Має бути чітке вимовляння звуків відповідно до фонетичних норм мови. Слідкуйте за диханням, паузами та темпоритмом. Робіть логічний і психологічний наголоси. Звертайте увагу на гучність викладу матеріалу, не переходьте на крик.

4. Жести. Жести повинні бути недовільні, вони не мають бути безперервними. Не кожна фраза потребує підкреслення жестом, надмірна жестикуляція може відволікати від змістовного навантаження.

5. Сюжет. Будь-яке відео має містити такі елементи, як зав'язка, розвиток, кульмінація, розв'язка. Для посилення ефекту від перегляду можна додати пролог та епілог.

6. Стиль. Дотримуйтесь єдиного стилю викладу. Якщо Ви використовуєте анімаційні ефекти, то вони мають підкреслювати основну думку, а не відволікати. Тривалість. Навчальне відео має тривати не більше за 10-15 хвилин. Якщо робити його довшим, то глядач буде втомлюватись від великої кількості інформації, знизиться рівень засвоювання та зникне бажання до подальшого перегляду. Великий за тривалістю відеоролик бажано розділити на кілька частин [9 с. 105-106].

Отже, застосування відеоматеріалів у навчанні є важливим методичним підходом, спираючись на принцип наочності, який визнається одним з основних у методології освіти. Однак важливо підкреслити, що відео не повинно розглядатися як повна заміна викладача, але як ефективний засіб для збагачення освітнього процесу.

Планування використання відеоматеріалів вимагає обдуманого методичного та уважного відбору матеріалів, враховуючи різноманітність аудиторії. Належне обмеження часу перегляду та розбиття відео на частини сприяє більш ефективному вивченню матеріалу.

Використання відеоматеріалів може бути особливо цінним для відображення реального мовного контексту, розвитку комунікативних навичок, поглибленого вивчення лексики та стимулювання обговорення в аудиторії. Проте важливо уникати відволікання учнів від основного мети навчання та добре структурувати завдання перед та після перегляду.

Узагальнюючи, ефективне використання відеоматеріалів у навчанні вимагає ретельного планування, адаптації до потреб аудиторії та врахування педагогічних цілей, що сприяє підвищенню зацікавленості та результативності навчання.

Висновки до першого розділу

Питання формування культури спілкування учнів початкових класів привертає велику увагу дослідників. У сучасних умовах вчителю важливо надавати увагу створенню сприятливого середовища для молодших школярів, де вони могли б освоювати знання, практичні вміння та навички культури спілкування. Культура спілкування, від несвідомого прояву до постійного виявлення, є однією з ключових особистісних рис, оскільки людина є активним суб'єктом комунікації в процесі взаємодії з оточенням, освоєнням культурних традицій та використанням засобів спілкування. Спілкування само по собі є

важливим елементом під час взаємодії, оскільки можливість висловлювання та слухання вказує на взаємне поважне ставлення.

Молодші школярі мають значний рівень мовного розвитку, але вони можуть стикатися з труднощами у керуванні бесідою, відволікатися, змінювати теми, не завжди вміють слухати співрозмовників. Під час обміну інформацією вони виражають перевагу діалогічному мовленню над монологічним та володіють здатністю висловлюватися декількома реченнями. Зростає словниковий запас, але соціальне оточення впливає на якість його використання, зокрема, можливість вживати слова ненормативної лексики та розрізняти правильність їх вживання.

Особливості формування культури спілкування у молодших школярів включають знання внутрішніх умов, які сприяють розвитку цієї якості, таких як потреби, інтереси, почуття, та їхній відображений в позитивному ставленні до спілкування та вміння взаємодіяти. Важливу роль в цьому процесі відіграє особистість вчителя як приклад для наслідування. Формування культури спілкування молодших школярів в освітньому процесі є необхідною та природною частиною їхнього особистісного розвитку. Зокрема, важливо створювати ефективні умови та використовувати оптимальні методи та засоби для формування цієї культури в учнів.

РОЗДІЛ 2.

ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ УПРОВАДЖЕННЯ МЕТОДИКИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ РОБОТИ З ВІДЕОМАТЕРІАЛАМИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

2.1. Педагогічний аналіз рівнів сформованості культури спілкування молодших школярів

Мета експериментального дослідження: розробити та апробувати методику розвитку культури спілкування молодших школярів у процесі роботи з відеоматеріалами.

Відповідно до висунутої мети, дослідно-експериментальна частина роботи передбачає послідовне вирішення наступних завдань:

1. визначити рівень культури спілкування молодших школярів на констатувальному етапі експерименту;

на основі теоретичного аналізу розробити та апробувати на практиці методику розвитку культури спілкування молодших школярів у процесі роботи з відеоматеріалами.

2. визначити ефективність розробленої методики з урахуванням підсумкових результатів апробації.

Етапи дослідження:

Констатувальний етап: на цьому етапі визначались методи дослідження, було здійснено оцінку стану початкового рівня сформованості культури спілкування респондентів.

Формувальний етап: реалізація методики розвитку культури спілкування молодших школярів у процесі роботи з відеоматеріалами.

Контрольний етап: ретельний збір та реєстрація (вимірювання, опис, оцінка) всіх кінцевих показників респондентів контрольної та експериментальної групи для здійснення перевірки ефективності розробленої та

впроваджені методики.

Дослідження проводилося на базі Гімназії в с. Михайлівці Рудківської міської ради Самбірського району Львівської області.

У дослідженні взяли участь 40 молодших школярів 1 класу. Нами було сформовано дві групи піддослідних – контрольна (КГ) та експериментальна (ЕГ) в рівній кількості учасників (n=20).

Відповідно до теоретичних положень, викладених у першому розділі цього дослідження, формування культури спілкування у молодших школярів – це систематичний процес, спрямований на розвиток навичок, умінь і навичок, які дозволяють дітям ефективно взаємодіяти з оточуючими, дотримуючись етичних та соціокультурних норм. Основні аспекти формування культури спілкування включають розвиток вмінь виражати свої думки ввічливо та чітко, слухати і розуміти співрозмовника, дотримуватися етикетних норм та правил мовленнєвого поведіння. У зв'язку з цим нами було визначено *критерії, показники та рівні сформованості культури спілкування молодших школярів.*

У визначенні критеріїв враховувалися програмні вимоги, і навіть норми оцінювання знань і умінь учнів, передбачені цими вимогами.

Запропонована нами структура культури спілкування містить чотири основні критерії: *когнітивний; комунікативно-мовленнєвий; соціально-перцептивний; інтерактивний.* Дані критерії характеризують суть та особливості культури спілкування молодших школярів. Дамо коротку характеристику кожному із критеріїв культури спілкування (таблиця 2.1).

Таблиця 2.1

Критерії та показники культури спілкування молодших школярів

Критерії	Показники
Наявність у дитини знань етикетних формул і норм культури розмовного спілкування	1. Знання формул розмовного етикету у ситуаціях привітання, прощання, подяки, прохання, скарги, образи, телефонної розмови.
	2. Вміння звертатися до співрозмовника, правильно вибирати форму «ти» або «ви» під час спілкування.

Критерії	Показники
Володіння етикетними нормами	1. Вміння користуватися формулами розмовного етикету.
	2. Говорити ввічливо.
	3. Використовувати засоби інтонаційної виразності мовлення.
Застосування етикетних норм	1. Вміння чітко і ясно висловлювати свої думки.
	2. Говорити грамотно, дотримуючись норм української літературної мови.
	3. Користуватися формулами розмовного етикету, говорити ввічливо і використовувати засоби інтонаційної виразності мовлення.

Осмилення основних компонентів культури спілкування та їх складових дозволило нам відповідно висвітлити психологічні особливості розвитку цих аспектів у молодших школярів і прослідкувати їх динаміку змін. Застосовуючи якісні та кількісні методи діагностики, ми могли адекватно інтерпретувати результати дослідження, що стосуються культури спілкування учнів початкових класів.

Перш ніж перейти до аналізу отриманих у дослідженні кількісних результатів, обґрунтуємо ті критерії, за якими ми характеризували рівні сформованості (високий, середній, низький) культури спілкування молодших школярів.

Високий рівень культури спілкування молодших школярів. Дитина відмінно знає етикетні розмовні формули та норми спілкування в різних ситуаціях (привітання, прощання, подяки, прохання, скарги, образи, розмова телефоном) і розуміє їх значення. В її поведінці спостерігається систематичне і щоденне використання ввічливих слів без нагадувань. Правильно обирає форму «ти» або «ви» під час спілкування. Під час спілкування дитина завжди враховує емоційний стан та психологічні особливості співрозмовника (або літературного персонажа) і вичерпно та правильно розповідає про нього. Проявляє ввічливість, чутливість, надає дієву допомогу під час спілкування та може звертатися за допомогою до дорослого чи інших дітей. Дитина дуже активна в спілкуванні.

Середній рівень – діти мають неповне, часткове уявлення про етикетні

розмовні висловлення та ситуативне дотримання правил. Правила розмовного етикету виконуються під безпосереднім контролем.

Низький рівень культури спілкування молодших школярів. Дитина знає дуже мало етикетних розмовних формул і норм спілкування в різних ситуаціях і не розуміє їх смислу. Часто робить помилки в обиранні форм «ти» і «ви» під час спілкування. Майже ніколи не виявляє ввічливості та чутливості. Відмовляється від допомоги дорослого чи інших дітей. Активність у спілкуванні відсутня. Іноді веде себе агресивно: кричить, обзивається і т. д. У мовленні використовує однотипні та дуже прості етикетні формули, ніколи не використовує мотивації та розширення до цих етикетних формул.

Одним із головних завдань нашого дослідження є визначення рівнів сформованості культури спілкування та її критеріїв у дітей молодшого шкільного віку. Якісна оцінка динамічного розвитку культури спілкування молодших школярів здійснювалася шляхом аналізу кількісних показників.

Для проведення дослідження використовувалися наступні *методи*: спостереження, анкетування. Наше дослідження ми розпочали зі спостереження.

Ми розробили програму спостережень, яка дозволила зробити деякі висновки. Зміст програми включав:

1. Які ввічливі слова використовують діти у своєму мовленні.
2. Використання вчителем слів розмовного етикету у мовленні.
3. Чи вживають діти слова привітання вранці.
4. Чи вживають діти вибачення при виникненні конфліктних ситуацій, слова подяки в відповідних ситуаціях.

Ми побачили, що не всі учні вживають у своєму мовленні ввічливі слова. Найчастіше у розмові вони використовують слова привітання, прощання, звертання з проханням. Зазвичай це найпоширеніші слова: «доброго дня», «привіт», «до побачення», «поки», «будь ласка». Деякі діти дуже рідко вживають ці слова навіть після нагадування вчителя. Приходячи вранці в клас, з учителем вітаються майже всі учні, за винятком деяких, які заходять в клас мовчки. З однокласниками вони не завжди вітаються.

Спостерігаючи за вирішенням конфліктних ситуацій, було очевидно, що далеко не всі діти вдаються до ввічливих слів; іноді проявляється грубість і неосвіченість. Слова подяки теж вживаються не всіма учнями.

Отже, спостереження показали, що не всі діти дотримуються правил мовленнєвого етикету. Багатьом для цього потрібний контроль вчителя чи батьків. Іноді діти виявляють грубість та невіглацтво. Спостерігається ситуативне слідування правилам мовленнєвого етикету.

Для визначення критерію «наявність у дитини знань етикетних формул і норм культури розмовного спілкування» в учнів, було проведено опитування, у якому діти мали підібрати етикетні форми та вибрати альтернативний спосіб вираження привітання.

Були визначені такі рівні: високий – 3-4 слова; середній – 2-3 слова; низький – 1-2 слова.

Аналіз результатів критерію «наявність у дитини знань етикетних формул і норм культури розмовного спілкування» показав, що високий рівень характерний для 15% в ЕК і 20% дітей у КГ. Такі діти знають і використовують етикетні формули і норм культури розмовного спілкування. Молодші школярі з середнім рівнем (65% в ЕГ і 60% у КГ) розвитку цього критерію вживають етикетні формули з помилками, в основному займають пасивну позицію у спілкуванні з однолітками. Учні з низькими показниками від загальної кількості вибірки становили по 20% в ЕГ і КГ. Вони мають вузьке коло спілкування, займають пасивну позицію, не використовують етикетні формули.

Результати діагностики рівнів сформованості когнітивного критерію культури спілкування молодших школярів у контрольній та експериментальній групі подано у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Рівні сформованості критерію «наявність у дитини знань етикетних формул і норм культури розмовного спілкування» культури спілкування молодших школярів (у %)

РІВНІ	ГРУПИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ			
	КГ		ІЕГ	
	Кількість дітей	%	Кількість дітей	%
ВИСОКИЙ	4	20	4	20
СЕРЕДНІЙ	12	60	13	65
НИЗЬКИЙ	4	20	3	15
ЗАГАЛЬНИЙ ПОКАЗНИК	20	100	20	100

Для визначення знань ввічливих слів в учнів було проведено анкету «Твій ввічливий словник».

Діти повинні були написати ввічливі слова. Були визначені такі рівні: високий – 3-4 слова; середній – 2-3 слова; низький – 1-2 слова.

За підсумками діагностики критерію «володіння етикетними нормами» було виявлено, що лише 25% у КГ і 30% в ЕГ мають високий рівень розвитку цього критерію. Діти з середнім рівнем розвитку (по 45% в ЕГ і КГ) зазвичай не вміють слухати співрозмовників, не використовують постійно ввічливі слова, перебивають, мовлення не чітке. Таким дітям важко висловити свою думку, звертатись з проханням. Учні з низьким рівнем розвитку критерію «володіння етикетними нормами» не виявляють інтерес до співрозмовника, не використовують ввічливі слова, є замкнутими, їм важко висловити свою думку, міміка і жести є скутими.

Результати діагностики рівнів сформованості критерію «володіння етикетними нормами» культури спілкування у контрольній та експериментальній групі подано у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

**Рівні сформованості критерію «володіння етикетними нормами»
культури спілкування молодших школярів (у %)**

РІВНІ	ГРУПИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ			
	КГ		ЕГ	
	Кількість дітей	%	Кількість дітей	%
ВИСОКИЙ	5	25	6	30
СЕРЕДНІЙ	9	45	9	45
НИЗЬКИЙ	6	30	5	25
ЗАГАЛЬНИЙ	20	100	20	100
ПОКАЗНИК				

Дані дозволили зробити висновок, що високий рівень розвитку критерію «застосування етикетних норм» культури спілкування є у 15% діагностованих молодших школярів у КГ і 10% в ЕГ. Середній рівень відзначається у переважної частини респондентів – 50% у КГ і 60% в ЕГ, цим дітям характерно використовувати однотипні й найелементарніші етикетні формули та вирази.

Низький рівень розвитку цього критерію діагностовано у 35% у КГ і 30% в ЕГ. У цих дітей активність у спілкуванні недостатня: вони нелегко вступають у діалог, не є ініціаторами спілкування.

Результати діагностики рівнів сформованості критерію «застосування етикетних норм» культури спілкування у контрольній та експериментальній групі подано у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

**Рівні сформованості критерію «застосування етикетних норм»
культури спілкування молодших школярів (у %)**

РІВНІ	ГРУПИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ			
	КГ		ІЕГ	
	Кількість дітей	%	Кількість дітей	%
ВИСОКИЙ	3	15	2	10
СЕРЕДНІЙ	10	50	12	60
НИЗЬКИЙ	7	35	6	30
ЗАГАЛЬН	20	100	20	100
ИЙ ПОКАЗНИК				

Узагальнені результати рівнів сформованості культури спілкування у молодших школярів за сумарними показниками критеріїв: відображено у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

**Результати сформованості культури спілкування молодших школярів
(у%)**

Рівні сформованості	ВИСОКИЙ		СЕРЕДНІЙ		НИЗЬКИЙ	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Критерії						
Наявність у дитини знань етикетних формул і норм культури розмовного спілкування	20	20	60	65	20	15
Володіння етикетними нормами	25	30	45	45	30	25
Застосування етикетних норм	15	10	50	60	35	30
УСЕРЕДНЕНИЙ ПОКАЗНИК	22,5	23,8	46,3	51,2	31,2	25

Зафіксовані у таблиці 2.5 дані свідчать, що на початку експерименту діти експериментальної і контрольної груп майже не відрізнялися за рівнем

сформованості культури спілкування згідно з визначеними критеріями та показниками. Наприклад, високий рівень культури спілкування спостерігався у всього 22,5% учнів першої групи та 23,8% учнів другої групи; середній рівень проявлявся у 46,3% учнів контрольної групи і 51,2% учнів експериментальної групи. За вказаними показниками низький рівень демонстрували 31,2% учнів першої групи та 25% дітей другої групи.

Порівняльні показники рівнів сформованості культури спілкування у молодших школярів, отримані в результаті констатувального експерименту, зображено на рис. 2.1.

Порівняльні дані констатувального експерименту засвідчили незначну перевагу рівнів сформованості культури спілкування експериментальної групи порівняно з контрольною.

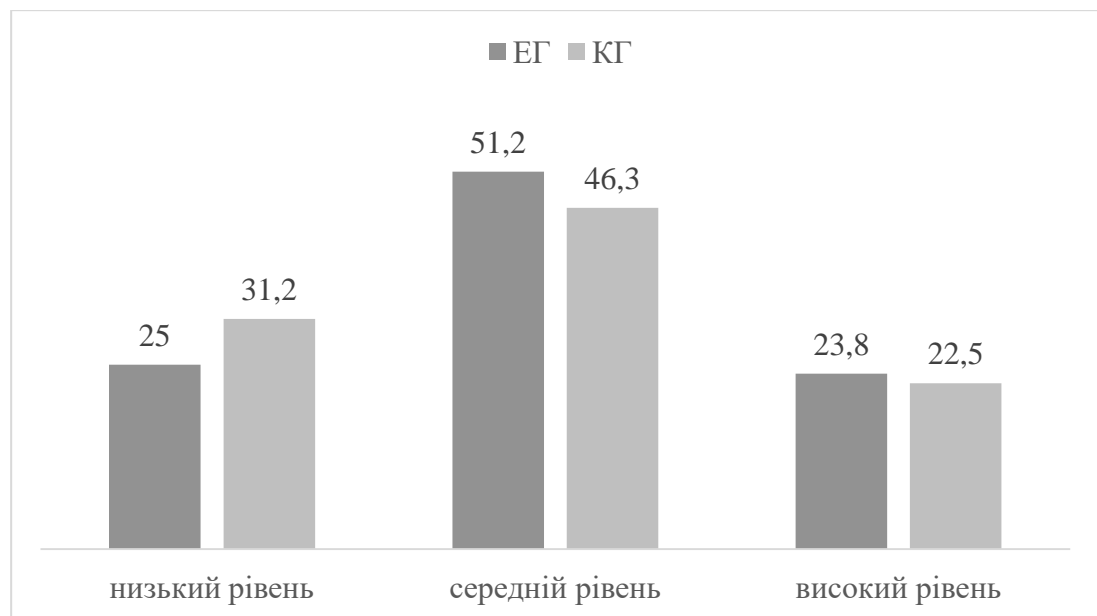

Рис. 2.1. Результати констатувального етапу експерименту

Так, показники високого рівня у представників КГ переважають на 6,2% порівняно з ЕГ. Показники середнього рівня переважають на 4,9% порівняно з КГ. Показники низького рівня переважають на 1,3% в учнів ЕГ.

Таким чином, узагальнюючи та аналізуючи отримані результати констатувального експерименту можна зробити висновок про те, що актуальний рівень культури спілкування діагностованих молодших школярів розвинений недостатньо, що вказує на необхідність її розвитку.

2.2. Методика формування культури спілкування молодших школярів у процесі роботи з відеоматеріалами

Мета формувального етапу експерименту – впровадження комплексу відеоматеріалів, спрямованих на формування культури мовленнєвого спілкування в учнів 1-го класу.

Завдання формувального етапу експерименту:

1. Відібрати відеоматеріали для формування у молодших школярів вмінь культури мовленнєвого спілкування.

2. Розподілити відеоматеріали на види відповідно до етапів роботи з формування культури мовленнєвого спілкування учнів 1-го класу.

Завдання педагогічної роботи з дітьми молодшого шкільного віку:

1. Збагатити словник дітей етикетними формулами.

2. Сформувати у дітей вміння чітко та зрозуміло висловлювати свої думки, говорити грамотно, дотримуватися норм української літературної мови, вільно користуватися формулами мовленнєвого етикету, висловлюватися ввічливо та використовувати засоби інтонаційної виразності мовлення.

3. Розвинути навички культури мови та культурної поведінки в типових для молодших школярів комунікативних ситуаціях.

Потім ми спроектували етапи педагогічної роботи щодо формування культури спілкування молодших школярів у процесі роботи з відеоматеріалами та виділили 3 етапи.

Перший етап – збагачення та активізація словника дітей за рахунок формул мовленнєвого етикету.

Завдання: формувати вміння точно і зр висловлювати свої думки, говорити грамотно, дотримуватися норм російської літературної мови.

Другий етап – відтворення та закріплення формул мовленнєвого етикету.

Завдання: формувати вміння користуватися формулами мовленнєвого етикету, говорити ввічливо та використовувати засоби інтонаційної виразності мовлення.

Третій етап – стимулювання активності дітей у використанні в реальних обставинах культури мовленнєвого спілкування та засвоєних етикетних формул.

Завдання: активізувати та закріпити всі засвоєні дітьми вміння культури мовленнєвого спілкування.

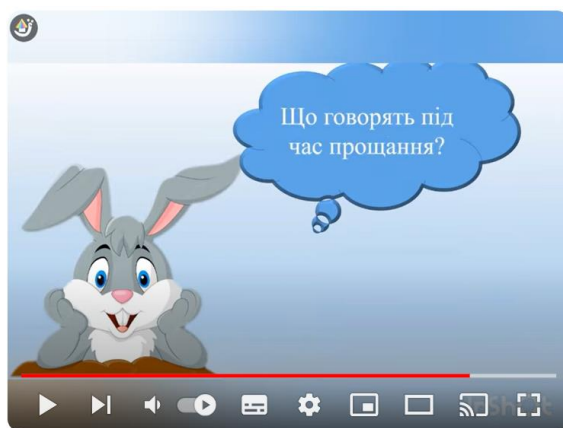
На наступному етапі проєктування ми проаналізували літературу і підібрали відеоматеріали та завдання до них для формування в молодших школярів умінь культури мовленнєвого спілкування.

Потім розподілили їх за 3 етапами роботи з формування культури мовленнєвого спілкування в учнів 1-го класу.

Відеоматеріали та завдання до них які ми підібрали для використання з метою формування культури мовленнєвої поведінки молодших школярів, умовно можна поділити на 3 групи.

Перша група – відеоматеріали та ігрові завдання до них, які передбачають первинне оволодіння лексичним матеріалом через сприйняття мовленнєвого етикету та їх пряме відтворення.

На цьому етапі ми використовували такі відео «Мультфільм. Ввічливі слова» (<https://www.youtube.com/watch?v=DQ3DIKi8oyw>), відео-казку «Ввічливий кролик» та ігри «Ввічливі слова», «Оціни вчинок», «Відлуння» (<https://www.youtube.com/watch?v=4o4IRXwtBI4>).

Ввічливі слова, казка про Кролика, гра "Оціни вчинок", психогімнастика

Мультфільм | Ввічливі слова | Культура спілкування | Відео для дітей.

Рис. 2.2. Змінок з екрану мультфільму «Ввічливі слова», відео-казки «Ввічливий кролик»

Особливістю ігор є те, що вони створюють передумови багаторазового сприйняття та відтворення різних формул мовленнєвого етикету. Наприклад, у грі «Відлуння» педагог може збагачувати лексику дітей словами та виразами, що обслуговують різні ситуації спілкування. Важливо, щоб перед початком гри дітям повідомлялося, яка саме ситуація спілкування буде обіграватися, наприклад педагог говорила: «Зараз ми будемо вітати один одного» або «...будемо говорити приємні слова...», «...будемо вчитися вибачатися...» тощо. Діти діляться на дві команди і встають у два ряди обличчям один до одного. Одна група дітей голосно вимовляє етикетну формулу, задану педагогом, а інша повторює її тихо. Потім команди міняються.

Друга група відеоматеріалів та ігрових завдань до них служить для закріплення засвоєного матеріалу. Їхнє призначення – спонукати дітей згадати і проговорити всі знайомі етикетні формули, що відповідають певній етикетній ситуації. Ми використовували відео «Не можна говорити погані слова» (<https://www.youtube.com/watch?v=FbIF1GqsQjw>), «Вчимося поводити себе за столом» (<https://www.youtube.com/watch?v=qB3F-vH1NoQ>), «Вчимося вітатися, дякувати і прощатися» (https://www.youtube.com/watch?v=6m2Cc1_kSw8) – рис.2.3.

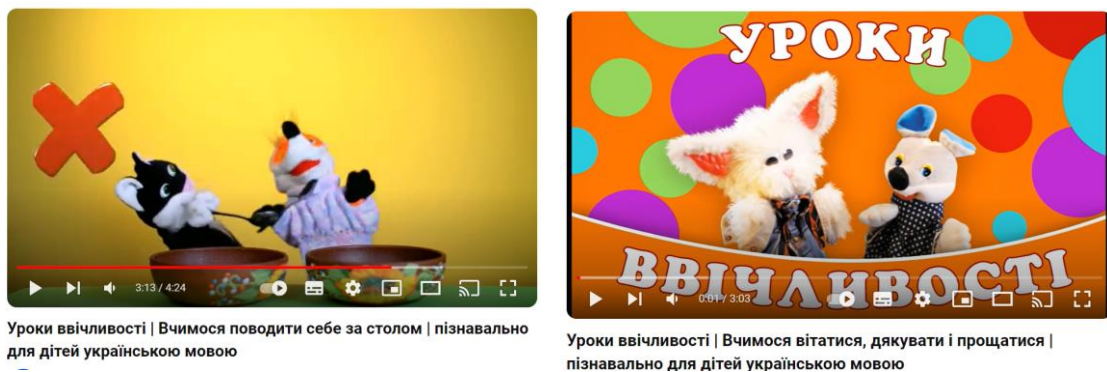

Рис. 2.3. Змінок з екрану мультфільмів «Вчимося поводити себе за столом», «Вчимося вітатися, дякувати і прощатися»

На цьому етапі ми використовували ігри «Хто більше назве», «Пряникова хатинка» тощо.

Третя група відеоматеріалів та ігрових завдань до них призначена для закріплення умінь відбирати і використовувати доречну для даних обставин,

етикетну формулу з числа засвоєних молодшими школярами. Ми використовували відео «Правила спілкування» (<https://www.youtube.com/watch?v=YXzFriRGWiM>), «Складаємо правила спілкування» (<https://www.youtube.com/watch?v=GbfUBTjldtE>) – рис.2.4.

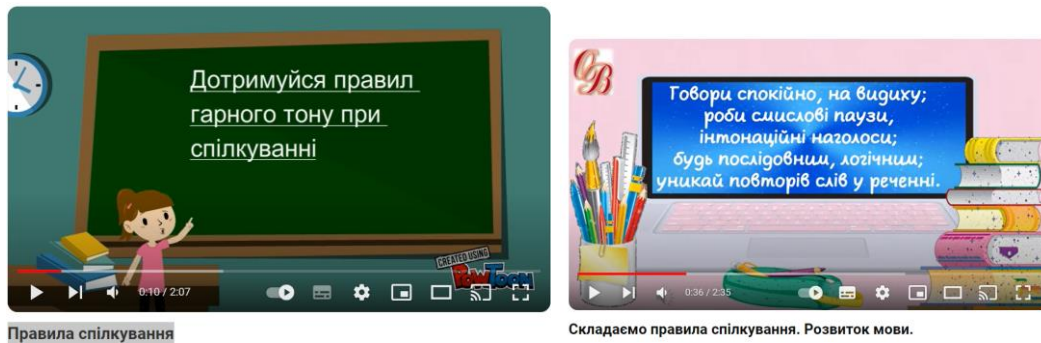

Рис. 2.4. Знімок з екрану мультфільмів «Правила спілкування», «Складаємо правила спілкування»

Також на цьому етапі ми використовували ігри «Чарівний ключ», «Довідкове бюро», ігрові діалоги та ігри-інсценізації дітей і вчителя, дітей між собою, розв'язання проблемних етикетних ситуацій.

Використання ігор і завдань до відеоматеріалів забезпечить ефективність формування культури мовленнєвого спілкування в дітей молодшого шкільного віку в позаурочній діяльності, зробить його емоційно привабливим для дітей, оскільки ігровий метод дає змогу педагогу в легкій, ненав'язливій формі організувати багаторазове сприйняття та відтворення мовленнєвого матеріалу.

Таким чином, спроектована нами педагогічна робота з формування культури мовленнєвого спілкування в дітей молодшого шкільного віку включає мету, завдання, три етапи педагогічної роботи з дітьми в позаурочній діяльності та відеоматеріали з іграми спрямовані на формування в дітей комплексу вмінь культури мовленнєвого спілкування.

Робота на першому етапі, спрямована на розвиток умінь точно і ясно висловлювати свої думки, говорити грамотно, дотримуватися норм української літературної мови ґрунтується на збагаченні й активізації словника дітей за рахунок формул і виразів мовленнєвого етикету. Вона починається з організації

багаторазового сприйняття культурного мовлення, яке відбувається в повсякденному житті. Ми використовували будь-яку можливість, щоб проговорювати вголос, з якого приводу ми маємо намір звернутися до когось із дітей і як саме це буде зроблено. Паралельно за зручного випадку дитині потрібно підказувати, як їй звернутися з того чи іншого приводу до однолітка, вчителя, батьків; прагнути заохочувати спроби вживання будь-яких конструкцій мовленнєвого етикету, що теж дасть змогу привернути увагу дітей до окремих мовленнєвих моделей, активізувати їхнє сприйняття.

На цьому етапі педагогічної роботи, окрім демонстрації відеоматеріалів продовжуючи розмову про мовленнєву ситуацію та доречне використання етикетних слів і словосполучень, першокласникам пропонувались такі ігрові завдання у спеціально змодельованих учителем ситуаціях спілкування.

Ситуація прохання.

Завдання 1. Нагадайте про своє прохання:

- а) вашому вчителю (ви просили в нього книжку для підготовки повідомлення, і він обіцяв принести її сьогодні);
- б) своїм батькам (ви просили купити нові джинси);
- в) батькам вашого товариша (ви просили дозволити їхньому синові поїхати з вами за місто найближчої неділі).

Завдання. Ваш співрозмовник відмовляється виконати ваше прохання, умовте його; якщо він:

- 1) ваш друг
- 2) ваша сестра
- 3) продавець.

Аналогічно до вище наведених завдань молодшим школярам пропонуються завдання з етикетних ситуацій привітання, знайомства, вибачення, висловлення подяки тощо.

На другому етапі педагогічної роботи для відтворення та закріплення формул мовленнєвого етикету важливі такі способи навчання, які дають можливість формувати в молодших школярів уміння користуватися формулами

мовленнєвого етикету, говорити ввічливо та використовувати засоби інтонаційної виразності мовлення. Для цього педагог спонукає дітей до багаторазового промовляння різних варіантів формул і виразів, що склалися в мовному етикеті. При цьому багаторазовість повторення не повинна викликати в дітей втрату або зниження інтересу.

Таким вимогам відповідають ігрові завдання проблемного характеру, коли дітям пропонується проблемна ситуація, яку вони мають розв'язати у формі складання діалогу, поведінкових реакцій, розігрування сценок із реального життя.

Після перегляду відео ми використовували такі завдання.

Ситуації прохання та відмови.

Завдання 1. Скласти діалоги. Використовувати етикетні вирази: вибачте; не буду, і не просіть; на жаль, у мене немає часу; скоріше за все, я не встигну; я б із радістю зробив, але...; я не можу вам дати обіцянку; я не хочу; я не буду (і не просіть); як-небудь іншим разом; не бачу необхідності в тому; щось мені не хочеться; я не в силах; я змушений відмовитися. Учитель оцінює, чи правильно учні використовують етикетні формули.

Ситуації звернення та привітання.

Учитель розповідає дітям про формули привітання: «Мова ввібрала в себе всі форми доброзичливого ставлення до іншої людини. А починається це з привітання. В українській мові існують десятки способів привітання: Добрий день! Добридень! Вітаю! Мої вітання! З прибуттям! Ласкаво просимо! Радий Вас бачити! Сердечно вітаю вас! Доброго ранку! Хліб та сіль! Добрий вечір!

Учитель повідомляє учням, що є три види звернення:

1. Офіційне (громадянин, пан).
2. Дружнє (шановний колега, дорогий).
3. Фамільярне, допустиме тільки серед найближчих друзів.

До людей, старших за віком, потрібно звертатися на «ви». До незнайомих ровесників теж потрібно звертатися на «ви». На «ти» звертаються тільки до найближчих друзів.

Будь-яке знайомство, та й узагалі будь-яке спілкування починається з привітання. Яким воно має бути? За етикетом, вітати людину потрібно словами: «Доброго ранку!», «Добрий день!», «Добрий вечір!» тощо.

На другому етапі педагогічної роботи з формування культури мовленнєвого спілкування першокласників ми навчали першокласників відтворювати етикетні формули і закріплювати їх вживання в мовленні кожної дитини. Тут особливп увага приділяється вмінням користуватися формулами мовленнєвого етикету, говорити ввічливо та використовувати засоби інтонаційної виразності мовлення.

Під час навчання дітей способам «розгортання» елементарних етикетних формул і закріпленні етикетних виразів привітання, подяки, прощання та інших, а також правил розмови по телефону, активно використовується ігровий метод – моделювання ситуацій «Розмова по телефону» за різними темами (дзвінок від друга (подруги), запрошення на день народження, дзвінок на роботу мамі тощо).

Але перед цією грою діти переглядали відео «Телефонна розмова» (<https://www.youtube.com/watch?v=uF5h77MK4F8>) рис.2.5.

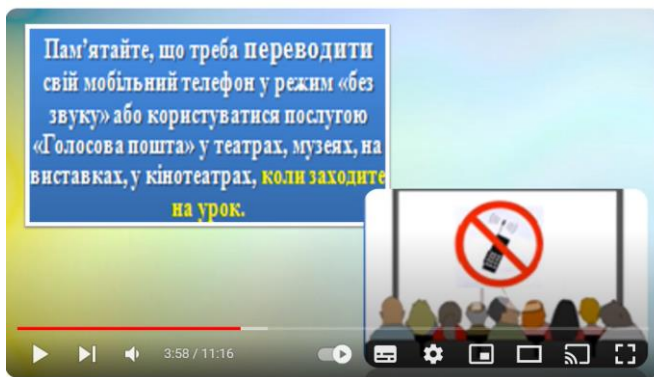

Рис. 2.5. Знімок з екрану відео «Телефонна розмова»

Завдання: вправлятися в тому, як потрібно ввічливо відповідати на телефонний дзвінок, закріплювати мовленнєвий етикет, дотримання правил розмови телефоном.

Форма: моделювання ситуації «У мене задзвонив телефон».

Для відпрацювання вміння відтворювати етикетні формули культурного спілкування по телефону використовуються ігрові проблемні ситуації. Наприклад, учитель просить дитину змоделювати розмову телефоном за такими ситуаціями:

а) ти захворів(ла) і не можеш піти на день народження друга (подруги), як про це повідомити телефоном;

б) мамі телефонує подруга, а вона (мама) зайнята..., як про це сказати подрузі телефоном тощо.

Включення педагога в ситуації розмови телефоном на правах персонажа дає можливість керувати ситуацією під час ігор, спонукати дітей використовувати знання про правила телефонної розмови в самостійне мовлення, стимулювати дітей діяти за цими правилами.

На третьому етапі роботи для того, щоб молодші школярі активно використовували та закріпили в реальних обставинах засвоєні етикетні формули, ми використовували методи мотивування використання етикетних формул.

Використовувати мотивування вдається в ситуаціях подяки та вибачення, оскільки в них їхній зміст зрозумілий молодшим школярам: наприклад, онук вибачається перед бабусею за те, що випадково впустив її окуляри зі столу, коли брав хліб із тарілки.

Для того, щоб мотивування дітей стало активним, використовуються проблемні мовленнєві ситуації та розігрування сценок, зміст яких включений у повсякденне життя молодших школярів і, отже, зрозумілий та затребуваний для них. Це, наприклад, проблемні ситуації-інсценізації «У школі», «На уроці», «В аптеці», «У магазині», «У транспорті», «У шкільній їдальні», «В гостях у друга» тощо, які вправляють дітей у «розгортанні» фраз мовленнєвого етикету.

Обов'язково використовуються ігри та мовленнєві вправи, які слугують для закріплення засвоєного раніше вивченого матеріалу. Їх призначення – спонукати дітей пригадати і проговорити всі знайомі етикетні формули, що відповідають певній ситуації. Педагог дає на цьому етапі дітям, наприклад, такі завдання змагального характеру: «Хто більше назве слів-привітань, прощань, подяки, прохання тощо», «Хто більше назве слів, які можна говорити по телефону під час привітання (прощання)» тощо.

На третьому етапі педагогічної роботи з формування культури мовленнєвого спілкування у молодших школярів були організовані самостійні

сюжетно-рольові ігри дітей.

З метою закріплення норм і правил культури мовленнєвого спілкування проводилися сюжетно-рольові за темами «Супермаркет», «Пошта», «Автомайстерня «Піт-стоп», «Медичний центр «Здоров'ячок».

Спочатку діти включалися в сюжетно-рольову гру в спеціально організованому ігровому просторі під керівництвом педагога. Дорослий постійно підтримував інтерес дітей до ігрових дій, створював нові сюжетні повороти, ставлячи запитання в процесі розвитку ігрової дії, мотивував дітей на мовленнєву активність і проявів вмінь культури мовленнєвого спілкування (додаток А).

Потім у позаурочній діяльності дітям надавалася можливість самостійно грати в ці сюжетно-рольові ігри. Педагог при цьому займав позицію консультанта, помічника і стежив за тим, щоб кожна дитина брала участь у рольових діалогах, виявляла активність, розуміла звернену до неї мову, уважно слухала партнера по грі, супроводжувала ігрові дії висловлюваннями та етикетними виразами, відповідала на запитання. І все це відбувалося в рамках дотримання норм і правил культури мовленнєвого спілкування.

Наприклад, у грі на тему «Супермаркет» педагог на короткий час бере на себе роль продавця молочних продуктів і звертається до дітей-покупців: «Доброго дня, шановні покупці! Наш магазин пропонує продукцію молочного комбінату. Він випускає продукцію понад 20-ти видів: молоко, сметану, згущене молоко, кефір, ряжанку і багато іншого. Все дуже свіже і якісне! Будь ласка, купуйте нашу продукцію!».

Діти зверталися до продавця з різними проханнями, які обов'язково формулювали у ввічливій формі: «Скажіть, будь ласка, скільки це коштує?», «Який термін зберігання в цього кефіру?», «Дайте мені, будь ласка, молоко (сметану, сир тощо)».

Щоб урізноманітнити цю гру і ввести нову роль, педагог може запропонувати дитині бути охоронцем супермаркету, але при цьому не просто стояти й охороняти, а допомагати покупцям. Охоронець може, наприклад, вітати

нових покупців і пропонувати їм кошики: «Добрий день! Візьміть, будь ласка, кошики, з ними Вам буде зручніше!». Діти-покупці звертаються до охоронця по допомогу: «Підкажіть, будь ласка, де мені купити хліб?». Покупці дякують йому за допомогу.

Включення рольових діалогів надавало можливість керувати ситуацією спілкування дітей під час сюжетно-рольових ігор, стимулювати їх використовувати знання про правила культури мовлення та спілкування в рольових діалогах, а потім – і в повсякденних розмовах у режимних моментах.

На всіх етапах педагогічної роботи з формування культури мовленнєвого спілкування педагог є активним учасником та організатором такого спілкування, а саме:

- роз'яснює правила та зміст гри, ігрових ситуацій, називає і пояснює зміст нових етикетних слів;

- пропонує дитині розповісти про свої новини в розмові з однолітком, телефоном, використовуючи при цьому звернення та етикетні формули;

- підтримує і заохочує прагнення кожної дитини бути культурною у спілкуванні.

На всіх етапах формування вмінь культури мовленнєвого спілкування ведеться навчання молодших школярів ввічливості, доброзичливої інтонації, привітності міміки. Учитель повідомляє учням, що правила мовленнєвого етикету необхідні для встановлення та підтримання доброзичливих контактів, дружніх або офіційно-ввічливих стосунків, шанобливого поводження одне з одним.

Виховання ввічливості та доброзичливості здійснюється під час проведення всіх ігор, ігрових вправ, розв'язання проблемних ситуацій, розігрування сценок і т.д.

Підсумкове заняття з формування культури мовленнєвого спілкування у молодших школярів ми проводили у формі театралізованої гри-подорожі за темою «В гостях у королеви Ввічливості». У цю гру включено всі ті етикетні ситуації та відповідні їм етикетні формули, які діти вивчали на уроках мови,

літератури, мовлення та культури спілкування протягом навчального року – вітання, прощання, прохання, відмови, подяки, вибачення.

Таким чином, запропоновані нами зміст і методи спрямовані на формування вмінь культури мовленнєвого спілкування в молодших школярів у позаурочній діяльності. Ця робота проводиться поетапно. За кожною ситуацією етикетного мовленнєвого спілкування передбачається, насамперед, збагачення словника дітей варіантами формул мовленнєвого етикету, потім – навчання дітей способів їх «розгортання» та вимови з ввічливою, доброзичливою інтонацією та мімікою. В центрі стоїть робота із введення в мовлення молодших школярів синонімічних варіантів формул і виразів мовленнєвого етикету. Ввічливість, доброзичливість, позитивні емоційні прояви тону та міміки закріплюються в усіх видах ігор та ігрових завдань і в повсякденному спілкуванні дітей з оточуючими людьми. Описана послідовність застосування відеоматеріалів із вправами та іграми відповідає закономірностям засвоєння вмінь культури мовленнєвої поведінки учнями 1-го класу.

2.3. Порівняльна характеристика рівнів сформованості культури спілкування молодших школярів після проведення формувального експерименту

Метою контрольного етапу експерименту була перевірка рівнів сформованості культури спілкування молодших школярів після упровадження експериментальної методики.

Відповідно до окресленої мети нами визначено такі *завдання дослідження*:

1. Визначити рівні розвитку критеріїв культури спілкування в учнів початкової школи.
2. Визначити вплив методики формування культури спілкування в учнів початкової школи.
3. Розглянути динаміку рівнів сформованості культури спілкування учнів початкової школи.

Аналізуючи результати сформованості критеріїв культури спілкування в учнів початкової школи, ми спиралися на дані констатувального експерименту. Процентне співвідношення результатів діагностики рівня сформованості культури спілкування за критерієм «наявність знань етикетних формул і норм культури розмовного спілкування» в молодших школярів у контрольній та експериментальній групах представлені на табл. 2.6.

Таблиця 2.6

Рівні сформованості культури спілкування в молодших школярів до і після формувального експерименту за критерієм «наявність знань етикетних формул і норм культури розмовного спілкування» (у %)

РІВНІ	ГРУПИ			
	Контрольна група		Експериментальна група	
	Констатувальний етап	Формувальний етап	Констатувальний етап	Формувальний етап
ВИСОКИЙ	20	25	20	40
СЕРЕДНІЙ	60	60	65	50
НИЗЬКИЙ	20	15	15	10

Після проведення діагностики було встановлено, що в ЕГ спостерігаються значні зміни у високому рівні, який зріс на 20%, тоді як в КГ цей рівень збільшився лише на 5%. Кількість учнів із середнім рівнем в ЕГ зменшилася на 15%, а представників низького рівня тепер становлять 10% (2 дітей) від загальної кількості. У КГ показники середнього рівня залишилися без змін, а представників низького рівня тепер менше на 5%.

Результати діагностики рівнів сформованості критерію «володіння етикетними нормами» культури спілкування у контрольній та експериментальній групі після формувального етапу експерименту подано у таблиці 2.7. Дані, отримані за допомогою експериментальної методики дозволили зробити висновки, що в ЕГ знизились показники низького рівня на

15%, показники високого рівня підвищились на 10%, а середнього стали вище на 5%. У КГ відбулись менш значні зміни: показники високого рівня залишились аналогічними, середнього підвищились на 5%, а низького зменшились на 5%.

Результати діагностики рівнів сформованості критерію «застосування етикетних норм» культури спілкування у контрольній та експериментальній групі після експерименту подано у таблиці 2.8.

Таблиця 2.7

Рівні сформованості культури спілкування в молодших школярівдо і після формувального експерименту за критерієм «володіння етикетними нормами» (у %)

РІВНІ	ГРУПИ			
	<i>Контрольна група</i>		<i>Експериментальна група</i>	
	Констатувальний етап	Формувальний етап	Констатувальний етап	Формувальний етап
ВИСОКИЙ	25	25	30	40
СЕРЕДНІЙ	45	50	45	50
НИЗЬКИЙ	30	25	25	10

Таблиця 2.8

Рівні сформованості культури спілкування молодших школярівдо і після формувального експерименту за критерієм «застосування етикетних норм» (у %)

РІВНІ	ГРУПИ			
	<i>Контрольна група</i>		<i>Експериментальна група</i>	
	Констатувальний етап	Формувальний етап	Констатувальний етап	Формувальний етап
ВИСОКИЙ	15	15	10	35
СЕРЕДНІЙ	50	55	60	55
НИЗЬКИЙ	35	30	30	10

За підсумками діагностики було виявлено, що в ЕГ учнів з високим рівнем критерією «застосування етикетних норм» стало більше на 25%, показники середнього рівня знизились на 5%, а низького зменшились на 20%. У КГ показники високого рівня залишились аналогічними, середнього збільшились на 5%, а низького на 5% зменшились відповідно.

Таблиця 2.9

Результати сформованості культури спілкування в молодших школярів (у%)

Критерії	Рівні сформованості	ВИСОКИЙ		СЕРЕДНІЙ		НИЗЬКИЙ	
		КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Наявність у дитини знань етикетних формул і норм культури розмовного спілкування		25	40	60	50	15	10
Володіння етикетними нормами		25	40	50	50	25	10
Застосування етикетних норм		15	35	55	55	30	10
УСЕРЕДНЕНИЙ ПОКАЗНИК		23,8	45	50	45	26,2	10

Відповідно, кількість учнів початкових класів, охарактеризованих середнім рівнем культури спілкування в ЕГ складає 45%, а у КГ – 50%. Значно різняться показники високого рівня. Так у КГ цей показник складає 23,8%, а в ЕГ 45%, що на 21.2% вище. У ЕГ показники низького рівня значно знизились, вони складають 10%, а у КГ групі цей показник є вищим – 26,2%.

Результати формувального етапу експерименту свідчать про значний прогрес у сформованості культури спілкування молодших школярівв експериментальній групі як у загальному, так і за кожним окремим критерієм.

Порівняльний аналіз даних констатувального та формувального етапів експерименту однозначно демонструє успішність запропонованої нами методики формування культури спілкування учнів початкової школи у процесі

роботи з відеоматеріалами. Результати динаміки змін рівнів сформованості культури спілкування учнів наочно представлені на рисунку 2.6.

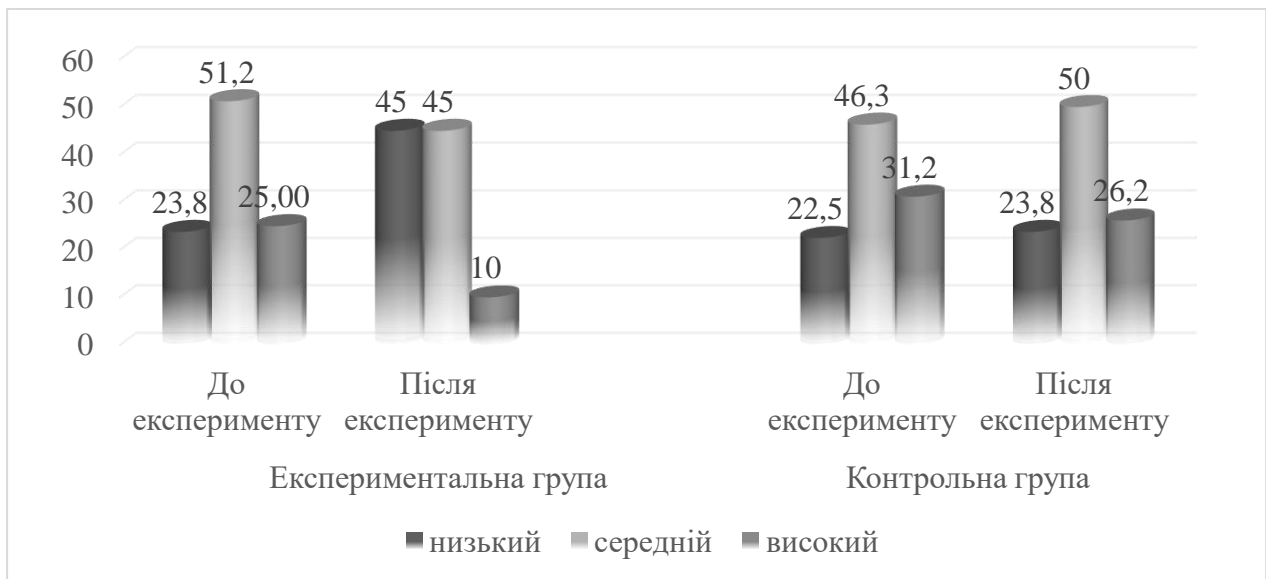

Рис. 2.6. Порівняльні показники сформованості культури спілкування в молодших школярів контрольної та експериментальної груп після формуального експерименту

Згідно з даними представленого на рисунку 2.3, учні експериментальної групи проявили перевагу у рівнях сформованості культури спілкування. Показники високого рівня молодших школярів експериментальної групи перевищують аналогічні показники дітей контрольної групи на 21,2%, а середні показники залишаються на 5% нижчими. Динаміка показників низького рівня комунікативної компетентності після експерименту показує спад на 16,2% в порівнянні з учнями контрольної групи.

Такі результати пов'язані з тим, що учні початкової школи експериментальної групи:

1. Збагатили власний словник етикетними формулами та виразами мовленнєвого етикету.

2. Сформували вміння точно і ясно висловлювати свої думки, говорити грамотно, дотримуватися норм літературної мови, вільно користуватися формулами мовленнєвого етикету, говорити ввічливо і використовувати засоби інтонаційної виразності мовлення.

3. Виробили навички культури мовлення та культурної поведінки в типових для комунікативних ситуаціях.

Висновки до другого розділу

Мета констатувального експерименту полягала в педагогічному аналізі рівня формування комунікативної компетентності у молодших школярів, з подальшим аналізом отриманих кількісних і якісних результатів діагностики.

Результати експерименту показали, що лише 22,5% учнів контрольної групи і 23,8% учнів експериментальної групи мали високий рівень сформованості культури спілкування. У середньому рівні виявилось 46,3% у контрольній групі і 51,2% у експериментальній. Низький рівень мав 31,2% учнів першої групи і 25% учнів другої групи.

На формувальному етапі експерименту була визначена основна мета, яка полягала у впровадженні комплексу відеоматеріалів з метою формування культури мовленнєвого спілкування учнів першого класу. Педагогічна робота складалась із завдань: збагатити словник дітей етикетними формулами; формувати у дітей вміння чітко та зрозуміло висловлювати свої думки, говорити грамотно, дотримуватися норм української літературної мови, вільно користуватися формулами мовленнєвого етикету, висловлюватися ввічливо та використовувати засоби інтонаційної виразності мовлення; розвинути навички культури мови та культурної поведінки в типових для молодших школярів комунікативних ситуаціях.

В процесі формувального етапу використовувалися відеоматеріали, такі як «Мультфільм. Ввічливі слова», відео-казка «Ввічливий кролик», «Не можна говорити погані слова», «Вчимося поводити себе за столом», «Вчимося вітатися, дякувати і прощатися», «Правила спілкування», та ігрові завдання, спрямовані на закріплення умінь учнів у використанні етикетних форм.

На контрольному етапі ми виявили динаміку зростання кількості учнів експериментальної групи з високим рівнем культури спілкування становила

21,2%, порівняно з констатувальним етапом. Ефективність роботи підтверджується нижчими показниками низького рівня після експерименту, які були на 16,2% менші порівняно з контрольною групою.

Використання ігор та завдань до відеоматеріалів сприяло ефективному формуванню культури мовленнєвого спілкування в дітей, роблячи цей процес емоційно привабливим для них. Педагогічна робота була організована в легкій, ненав'язливій формі, що дозволило багаторазово сприймати та відтворювати мовленнєвий матеріал.

Таким чином, аналіз результатів підтверджує ефективність гіпотези про те, що формування культури спілкування молодших школярів відбувається ефективніше за умови використання відеоматеріалів в освітньому процесі Нової української школи.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Проведене дослідження з проблеми формування культури спілкування молодших школярів відбувається ефективніше за умови використання відеоматеріалів в освітньому процесі Нової української школи дало підстави для таких висновків.

1. Питання формування культури спілкування учнів початкових класів привертає велику увагу дослідників. У сучасних умовах вчителю важливо надавати увагу створенню сприятливого середовища для молодших школярів, де вони могли б освоювати знання, практичні вміння та навички культури спілкування. Культура спілкування, від несвідомого прояву до постійного виявлення, є однією з ключових особистісних рис, оскільки людина є активним суб'єктом комунікації в процесі взаємодії з оточенням, освоєнням культурних традицій та використанням засобів спілкування. Спілкування само по собі є важливим елементом під час взаємодії, оскільки можливість висловлювання та слухання вказує на взаємне поважне ставлення.

Молодші школярі мають значний рівень мовного розвитку, але вони можуть стикатися з труднощами у керуванні бесідою, відволікатися, змінювати теми, не завжди вміють слухати співрозмовників. Під час обміну інформацією вони виражають перевагу діалогічному мовленню над монологічним та володіють здатністю висловлюватися декількома реченнями. Зростає словниковий запас, але соціальне оточення впливає на якість його використання, зокрема, можливість вживати слова ненормативної лексики та розрізняти правильність їх вживання.

Особливості формування культури спілкування у молодших школярів включають знання внутрішніх умов, які сприяють розвитку цієї якості, таких як потреби, інтереси, почуття, та їхній відображений в позитивному ставленні до спілкування та вміння взаємодіяти. Важливу роль в цьому процесі відіграє особистість вчителя як приклад для наслідування. Формування культури спілкування молодших школярів в освітньому процесі є необхідною та природною частиною їхнього особистісного розвитку. Зокрема, важливо

створювати ефективні умови та використовувати оптимальні методи та засоби для формування цієї культури в учнів.

2. Застосування відеоматеріалів у навчанні є важливим методичним підходом, спираючись на принцип наочності, який визнається одним з основних у методології освіти. Однак важливо підкреслити, що відео не повинно розглядатися як повна заміна викладача, але як ефективний засіб для збагачення освітнього процесу.

Планування використання відеоматеріалів вимагає обдуманого методики та уважного відбору матеріалів, враховуючи різноманітність аудиторії. Належне обмеження часу перегляду та розбиття відео на частини сприяє більш ефективному вивченню матеріалу.

Використання відеоматеріалів може бути особливо цінним для відображення реального мовного контексту, розвитку комунікативних навичок, поглибленого вивчення лексики та стимулювання обговорення в аудиторії. Проте важливо уникати відволікання учнів від основного мети навчання та добре структурувати завдання перед та після перегляду.

Узагальнюючи, ефективне використання відеоматеріалів у навчанні вимагає ретельного планування, адаптації до потреб аудиторії та врахування педагогічних цілей, що сприяє підвищенню зацікавленості та результативності навчання.

3. Культура спілкування у молодших школярів визначається рядом критеріїв та показників, які визначають їхню здатність взаємодіяти в соціальному середовищі та використовувати мовленнєві навички в етикетних ситуаціях.

Перший критерій – це знання етикетних формул і норм культури розмовного спілкування. До відповідних показників відносяться навички використання формул у привітанні, прощанні, вираженні подяки, проханні, висловленні скарги, образи та телефонній розмові. Також до показників віднесено вміння правильно звертатися до співрозмовника, вибираючи форму «ти» чи «ви» залежно від ситуації.

Другий критерій – володіння етикетними нормами. Сюди входять вміння користуватися етикетними формулами, говорити ввічливо та використовувати засоби інтонаційної виразності мовлення. Грамотність у використанні мови, а також вміння висловлювати свої думки чітко та зрозуміло, також визначають рівень культури спілкування.

Третій критерій – застосування етикетних норм. Це оцінка здатності дитини точно та ясно висловлювати свої думки, говорити грамотно та дотримуватися норм української літературної мови.

Нами було визначено три рівні оцінювання критеріїв культури спілкування молодших школярів: високий, середній, низький.

4. Мета констатувального експерименту полягала в педагогічному аналізі рівня культури спілкування у молодших школярів, з подальшим аналізом отриманих кількісних і якісних результатів діагностики.

Результати експерименту показали, що лише 22,5% учнів контрольної групи і 23,8% учнів експериментальної групи мали високий рівень сформованості культури спілкування. У середньому рівні виявилось 46,3% у контрольній групі і 51,2% у експериментальній. Низький рівень мав 31,2% учнів першої групи і 25% учнів другої групи.

На формувальному етапі експерименту була визначена основна мета, яка полягала у впровадженні комплексу відеоматеріалів з метою формування культури мовленнєвого спілкування учнів першого класу. Педагогічна робота складалась із завдань: збагатити словник дітей етикетними формулами; формувати у дітей вміння чітко та зрозуміло висловлювати свої думки, говорити грамотно, дотримуватися норм української літературної мови, вільно користуватися формулами мовленнєвого етикету, висловлюватися ввічливо та використовувати засоби інтонаційної виразності мовлення; розвинути навички культури мови та культурної поведінки в типових для молодших школярів комунікативних ситуаціях.

В процесі формувального етапу використовувалися відеоматеріали, такі як «Мультфільм. Ввічливі слова», відео-казка «Ввічливий кролик», «Не можна

говорити погані слова», «Вчимося поводити себе за столом», «Вчимося вітатися, дякувати і прощатися», «Правила спілкування», та ігрові завдання, спрямовані на закріплення умінь учнів у використанні етикетних форм.

На контрольному етапі ми виявили динаміку зростання кількості учнів експериментальної групи з високим рівнем культури спілкування становила 21,2%, порівняно з констатувальним етапом. Ефективність роботи підтверджується нижчими показниками низького рівня після експерименту, які були на 16,2% менші порівняно з контрольною групою.

Використання ігор та завдань до відеоматеріалів сприяло ефективному формуванню культури мовленнєвого спілкування в дітей, роблячи цей процес емоційно привабливим для них. Педагогічна робота була організована в легкій, ненав'язливій формі, що дозволило багаторазово сприймати та відтворювати мовленнєвий матеріал.

Таким чином, аналіз результатів підтверджує ефективність гіпотези про те, що формування культури спілкування молодших школярів відбувається ефективніше за умови використання відеоматеріалів в освітньому процесі Нової української школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Абрамович С. Д. Мовленнєва комунікація: підручник. К.: Вид. дім Д.Бураго, 2013. 460 с.
2. Абрамович С. Д. Риторика: навч. посібник. Чернівці: Рута, 1995. Ч.1. 170 с.
3. Алексеєва Л., Бичкова Н., Бранді М., Верісокин Ю., Волошинова Л., Петрова Л., Федоренко Ю. Особливості використання інформаційних відеотехнологій під час вивчення іноземної мови. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. / [редкол.: А.В. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. Запоріжжя : КПУ, 2022. Вип. 80. 234 с. Т. 2. С 87-90.
4. Арцишевська І. П., Арцишевський Р. А. Світ, людина, суспільство: хрестоматія. К., 1997. 400 с.
5. Бабич Н. Д. Лінгво-психологічні основи навчання і вивчення мови. Чернівці: Рута, 2000. 174 с.
6. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення: підручник. Львів: Світ, 1990. 232 с.
7. Балл Г. О. Психологічні аспекти гуманізації освіти: книга для вчителя. К.: Вища школа, 1996. 128 с.
8. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання: наук.-метод. посібник. К.: ІЗМН, 1998. 204 с.
9. Бучинська Д. Використання відео в навчальному процесі—потреба сьогодення. *Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету*. 2015. №1. С. 30-39.
10. Відеоматеріали як інструмент підвищення мотивації учнів молодшого шкільного віку. Огляд відеопідтримки курсів Super Minds Ukrainian Edition та Imagine for Ukraine 1. URL: <http://surl.li/qdbqx> (дата звернення: 03.09.23).
11. Гончар Т. І. Комунікативна культура в контексті психологічних теорій особистості. *Вісник книжкової палати*, 2003. №5. С. 42-44.
12. Горностаї П.П., Титаренко Т. М. Психологія особистості: словник-довідник. К.: Рута, 2001. 320 с.
13. Заброцький М. М. Вікова психологія: навчальний посібник. К.: МАУП, 2002. 104 с.

14. Заброцький М. М. Комунікативна компетентність учителя як вияв його педагогічної позиції. *Наукові записки Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України*. К.: Главник, 2005. Вип. 26. Т.2. С. 85–89.
15. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали та реалії. К., 2000. 325 с.
16. Клименко В. В. Функції психічного і фізіологічного в онтогенезі учня. *Актуальні проблеми сучасної української психології*. К.: НораДрук, 2003. Вип. 23. С. 123–136.
17. Корніяка О. М. Психологія комунікативної культури школяра: Монографія. К.: Міленіум, 2006. 336 с.
18. Корніяка О. М. До питання про особистісну обдарованість і культуру спілкування. *Обдарована особистість: пошук, розвиток, допомога: матеріали міжнар. наук.-практ. конференції*. К., 1998. С. 350–353.
19. Корніяка О. М. Конфліктність у навчально-виховному процесі і культура спілкування. *Конфлікти в педагогічних системах*. Зб. праць. Вінниця: ВДГУ, 1997. С. 139–141.
20. Корніяка О. М. Мовленнєвий розвиток школярів з різною сформованістю комунікативної культури. *Педагогіка і психологія*. 2000. №4. С. 14–21.
21. Корніяка О. М. Оптимальне педагогічне спілкування і його культура як передумова особистісного і комунікативного розвитку школярів. *Психологія: Збірник наукових праць*. К.: Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова, 2001. Вип. 12. С. 316–322.
22. Корніяка О. М. Особистісна культура спілкування як важливий чинник ефективності учіння. *Українська психологія: сучасний потенціал: Зб. наук. праць*. К., 1996. Т.ІІ. С. 21–30.
23. Корніяка О. М. Секрети культури спілкування. Гімназія на зламі століть: практико-зорієнтований посібник. К., 1999. С. 330–337.
24. Кочерган М. П. Загальне мовознавство: підручник. К.: Академія, 2008. 464 с.

25. Кудикіна Н. В. Ігрова діяльність молодших школярів у позаурочному навчально-виховному процесі: Монографія. К.: КМПУ ім. Б.Д. Грінченка. 2003. 350 с.
26. Леонтьєва Т. П. Досвід і перспективи застосування відео в навчанні іноземних мов. *Нетрадиційні методи навчання іноземних мов у вузі* : матеріали респ. конференції. 1995. С. 61–74.
27. Макарова М. М. Комунікативна гра в молодших класах. *Початкова школа*. 2008. №7. С. 12-14.
28. Максименко С. Д. Психологія особистості: змістові ознаки. *Гуманізація взаємин вчителя та учнів – необхідна умова особистісно орієнтованої освіти: Наук.-метод. збірник*. Житомир–Київ: ЖОІППО, 2004. С. 3–17.
29. Мальцева Т. Організація спілкування молодших школярів у різновіковій групі продовженого дня. *Початкова школа*. 2012. №3. С. 40-41.
30. Науменко В. О. Риторика. 1–4 класи. Тернопіль: Мандрівець, 2009. С. 5–32.
31. Науменко В. О., Захарійчук М. Д. Формування в дітей уміння говорити майстерно. *Початкова школа*, 2002. №10. С. 13–16.
32. Ніколаєва Л. Етична бесіда як засіб морального виховання школярів. *Позашкілля*. 2009. №3. С. 7-8.
33. Омеляненко В. Л., Кузьмінський А. І. Теорія і методика виховання: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 415 с.
34. Панок В., Титаренко Т., Чепелева Н. Основи практичної психології: Підручник. К.: Либідь, 1999. 536 с.
35. Персіанська Е. Культура поведінки на уроках. *Рідна школа*. 2007. №7. С. 23-25.
36. Пономарьова К. Формування мовленнєвої компетентності на уроках української мови. *Початкова освіта*. 2009. №4. С. 3–5.
37. Радевич-Винницький Я. К. Етикет і культура спілкування: навч. посібник. К.: Знання, 2006. 291 с.
38. Русова С. Вибрані педагогічні твори. К.: Либідь, Т.1. 1997. 238 с.

39. Рябуха Т. В., Гостищева Н. О. Використання відеоматеріалів у навчанні іноземної мови. 2014. URL: <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/6968/> (дата звернення: 03.09.23).
40. Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової освіти : посібник для вчителів і методистів початкового навчання. К., 2009. 226 с.
41. Синиця І. О. Педагогічний такт і майстерність вчителя: посібник. К.: Рад. школа, 1991. 319 с.
42. Слесик К. М. Психолого-педагогічні основи формування комунікативних умінь молодших школярів у позакласній роботі. *Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки*. Київ – Запоріжжя. 2002. Вип. 23. С. 117-120.
43. Слесик К. М. Розвиток комунікативних умінь і навичок молодших школярів у позакласній роботі. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка*. 2001. Вип. 32. Ч. II. С. 174-178.
44. Стахів М. О. Український комунікативний етикет: Навчально-методичний посібник. К.: Знання, 2008. 245 с.
45. Сухомлинський В. О. Вибрані твори. К. 1987. 303 с.
46. Тернопільська В. І. Шляхи виховання соціальнокомунікативної культури молодших школярів. *Початкова школа*. 2009. №10. С. 9-12.
47. Трухін І. О., Шпак О. Т. Основи шкільного виховання: навч. посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 368 с.
48. Фіцула М. М. Педагогіка: навч. посіб. К.: Академвидав, 2006. 560 с.
49. Хміль Ф. І. Ділове спілкування. К.: Академвидав, 2004. 280 с.
50. Хоружа Л. Формуємо культуру поведінки молодших школярів. *Початкова школа*. 2007. №2. С. 52–57.
51. Чмут Т. К. Культура спілкування: навч. посібник. Хмельницький: ХІРУП, 1999. 358 с.
52. Чмут Т. К., Чайка Г. Л. Етика ділового спілкування: Навч. посіб. К.: Вікар, 2003. 223 с.

53. Шестобуз О. С. Культура спілкування молодших школярів з однолітками як психолого-педагогічна проблема. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2008. №406. С. 181-190.

54. Щербан Т. Д. Психологія навчального спілкування: навч. посібник. К.: Міленіум, 2004. 364 с.

55. Ягупов В. В. Педагогіка: навч. посібник. К.: Либідь, 2002. 560 с.

56. Яценко Т. С. Теорія і практика групової психокорекції: Активне соціально-психологічне навчання: навч. посіб. К.: Вища школа, 2004. 679 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Конспект уроку на тему «Прикметники-антоніми та прикметники-синоніми. Уживання прикметників у прямому та переносному значеннях. Багатозначні прикметники»

Тема. Прикметники-антоніми та прикметники-синоніми. Уживання прикметників у прямому та переносному значеннях. Багатозначні прикметники (Вправи 155-159).

Мета. Ознайомити учнів з прикметниками із синонімічними та антонімічними значеннями; вчити вживати прикметники в прямому та переносному значеннях, формувати уявлення про багатозначність прикметників; розвивати словниковий запас учнів; виховувати любов до праці, української національної кухні, бажання вживати в їжу корисні продукти.

Обладнання: презентація, електронні ресурси, предмети інтер'єру в українському стилі (фартух і фанера для словникової роботи), зображення шматочків хліба для групової роботи, меню.

Хід уроку

I. Організація класу.

Гостей до кафе ласкаво просимо,

Гарний настрій їм приносимо.

Я - господарка кафе, гарна господиня,

Страви в мене ой смачні-, всі це знають нині.

Бо кухня українська - справжня перлина,

В ній кожна страва - здоров'я краплина.

Рецепти прийшли із глибин віків,

Від прабабусі до ваших батьків.

Про страви українські поведемо мову ,

Тож запрошуємо вас до цікавої розмови.

II. Повідомлення теми і завдань уроку.

Сьогодні під час відвідування мовного кафе ми будемо говорити не тільки про українські національні страви, але продовжимо вивчати тему "Прикметник" , попрацюємо з прикметниками, близькими і протилежними за значенням, вжитими в прямому і переносному значеннях, будемо вчитися виділяти їх з мовного потоку і добирати самостійно.

Тож бажаю усім відвідувачам кафе бути активними, уважними і вихованими.

III. Актуалізація опорних знань

1. Добір прикметників

Розглянемо інтер'єр кафе (Інтер'єр - оздоблення внутрішньої частини приміщення)

Тут і посуд , і дощечки , і рушники... Розгляньте предмети інтер'єру і доберіть по 3 прикметники до них.

Рушник (який?) - український , барвистий , вишитий, ляний;

Макітра - вид глиняного посуду великого розміру напівсферичної форми з широким отвором.

Макітра (яка?) - велика , порожня , глиняна;
ложка (Яка?) дерев'яна, невеличка, розмальована,
дошечка (яка?) дерев'яна , кухонна, вирізьблена;

- А як називається жіночий одяг, який одягають спереду на сукню, спідницю, щоб запобігти їх забрудненню. (ФАРТУХ)

-Вимовимо хором слово . На який склад падає наголос?

фартух

Фартух (який?) жіночий, красивий, охайний, кухонний, брудний.

Погляньте , у кафе на почесному місці красується символ нашої держави - герб. Він зроблений із фанери.

ФАНЕРА_ Деревинний матеріал із кількох склеєних тонких пластин. Використовується як допоміжний матеріал для виготовлення меблів

фанера

та деяких ін. речей домашнього вжитку)

-Вимовимо хором слово . На який склад падає наголос?

2. КАЛІГРАФІЧНА ХВИЛИНКА

- Який звук ми чуємо на початку слів "фанера" , "фартух"?

- Слова "фартух" і "фанера"? починаються літерою "еф".

Відкрийте зошити, запишіть сьогоднішню дату і "Класна робота"

Пригадаємо написання букви Фф та запишемо словникові слова , над якими попрацювали : Фф фа фанера фартух

Замініть подані словосполучення словосполученнями прикметника та іменника.(Наприклад : ложка із дерева - дерев'яна ложка; посуд із глини - глиняний посуд)

Фартух для роботи - робочий фартух;

фартух для кухні - кухонний фартух;

ящик із фанери - фанерний ящик;

підставка із фанери - фанерна підставка.

Додаткові запитання від дітей:

- Що таке прикметник?

- З якою частиною мови пов'язані прикметники?

- Яку роль вони виконують у мовленні? (Збагачують, прикрашають нашу мову, допомагають точніше висловити свою думку, описати предмет).

3. Виділення прикметників із мовного потоку

Розглянемо меню.

- Цікаво, а що є пропонує нам кафе . Розгляньте перелік страв.

Гра"Відгадай українську страву"

Щоб зробити замовлення, прочитайте опис страви у меню і відгадайте, про яку страву йде мова?

Learning apps- назвіть прикметники : *рідка , солоденької, смачної , нашаткованої, червоних.*

Замовимо борщик

Доки готується наше замовлення , познайомимося із історією закладу.

IV. Сприймання та усвідомлення учнями нового матеріалу.

1.Спостереження за прикметниками-синонімами.

Наше кафе-не звичайне,

Воно пізнавальне.

Особливість його в тому , що кожен відвідувач, завітавши до нього, одразу знайомиться з історією закладу. Познайомтеся і ви.

Колись дуже-дуже давно засновницею кафе була жінка, яка мала 3 синів:найстаршого звали- Мужній, середнього - Хоробрий , а наймолодшого- Відважний. Росли з дитинства сини чудовими людьми з добрим серцем та великою силою. Та трапилося так , що на рідний край напали вороги, і мати благословила синів на бій. Перемагаючи у боротьбі, сини були смертельно поранені. Помирали сини у матері на руках від кривавих ран. З тих пір і стали слова - сини однієї матері - "синонімами" - хоч і звучать по-різному, але виходять із однієї сім'ї, тому дуже близькі за значенням.

- Тож як називаються близькі за значенням слова?

Запишіть посередині "Вправа"

– Згрупуйте подані прикметники в синонімічні ряди і запишіть їх. Кожна група має QR-код, де зашифроване слово, до якого вам потрібно відшукати і записати синоніми із запропонованих прикметників.

1 група - розумний; (мудрий, тямущий, кмітливий)

2 група- охайний; (чистий, акуратний, чепурний)

3 група - щасливий (радісний, безжурний, задоволений)

4 група - ласкавий (лагідний, ніжний , душевний)

5 група- наполегливий (упертий, настирливий, завзятий)

6 група - сумний (нерадісний, невеселий, зажурений)

Мудрий,нерадісний, упертий, тямущий, душевний, радісний,настирливий, безжурний, завзятий,задоволений , кмітливий, чистий,невеселий, зажурений, ніжний, чепурний, лагідний, акуратний.

Перевірка, додаткові питання.

- А ось і перше замовлення готове.

Фізкультхвилинка "Борщик"

Полюбляють піцу італіянці,

Росіяни капустані щі,

Я смакую ввечері і вранці

Українські варені борщі.

Додаємо білої сметани,

І шматочок сала для смаку,

А ще добрішим борщик стане ,

Як зубок додати часнику.

2.Робота із фразеологізмами

Погляньте , який борщик принесли смачний, овочевий, вітамінний , український.

- А чого ж не вистачає до обіду: духмяного , запашного , ароматного , із шкоринкою золотавою?

Правильно , не вистачає хліба. Хліб завжди вважався головним на столі. Здавна в Україні говорили: "Без хліба немає обіда." (Поясніть значення : українці завжди їдять хліб і вживають його із всіма стравами)

- Які ще прислів'я про хліб ви знаєте?

- Як потрібно відноситись до хліба? Чому? (*Треба відноситися з пошаною, дбайливо ,бо хліб завжди цінувався українцями. Усі розуміють, що без хліба людину чекає голод.)*

З'єднайте половинки скибки хліба в один шматок. При цьому потрібно поєднати вислови про хліб із їх значенням :

Їсти сухий хліб- (голодувати)

Легкий хліб - (Нескладна робота)

І вдень і вночі сняться калачі (Кажуть про людину, яка дуже любить попоїсти)

наче три дні хліба не їв (повільно , мляво)

Перевірка - Learning apps

Один із висловів введіть в речення.(Потрібно тяжко працювати , щоб не їсти сухий хліб)

- Яку другу страву ви замовите у кафе, щоб зекономити? (Вареники)

-Яка їх вартість? (Вони коштують одинадцять грн)

3. Спостереження за прикметниками-антонімами (вправа 155).

Продовжимо знайомитися із історією кафе.

На вулиці, де стояло кафе , жило два хлопчики, два сусіда. Звали обох Антонами, та були вони зовсім різні. Один високий, інший- низький, один добрий , а інший - злий, один щедрий, а інший скупий. Виросли Антони і пішли подорожувати. Один пішов на південь, а інший - на північ .Вирушаючи в дорогу,прощаючись, один сміявся , а інший - плакав.Не судилося Антонам повернутися до рідного дому і зустрітися , але в пам'ять про них люди стали називати протилежні слова антонімами.

– Пригадайте визначення слів-антонімів. (Антоніми – нари слів з протилежним значенням.)

Через ризик утворіть і запишіть словосполучення, добираючи до прикметника антонім

Нам сьогодні у кафе пропонують не холодний борщ, а ... (гарячий борщ) ; не порожні тарілки, а (повні тарілки), не черствий хліб , а ... (свіжий хліб) , не шкідливу їжу , а ... (корисну їжу).

Робота із прислів'ями

- Без антонімів нам у житті не можна обійтися. Світ тримається на боротьбі протилежностей. Це дуже гарно, що всі люди різні, що зиму змінює літо, що

після дощику виглядає сонечко, а життя перемагає смерть. З давніх-давен люди поважали антоніми і сховали їх у мовну скарбницю : у прислів'я, приказки та загадки. Попрацюємо із прислів'ями .

Learning apps- доберіть прикметники, протилежні за значеннями.

Самостійна робота в групах за вправою 155.

Спишіть прислів'я, вставляючи замість крапок пропущені антоніми. Підкресліть прикметники-антоніми. Можна скористатися словами- підказками, які можна розшифрувати QR-кодами.(Підказки: велике, лінь, пізні, чорне, кінчає)

Доки ми так плідно працювали, нам у кафе запропонували смачні варенички.

Фізкультхвилинка "Варенички"

3. Спостереження за прямим і переносним значенням прикметників

Ось і варенички! Та потрібно розкласти їх по тарілках з правильним значенням: варенички, де записане словосполучення у прямому значенні, покладемо у тарілку з написом "Пряме значення" , а варенички із словосполученнями в переносному значенні, покладемо у тарілочку із написом "Переносне значення"

Learning apps- розподіліть за групами : пряме чи переносне значення.

На "вареничках" написи: легкий мішок, легке завдання, гаряча вода, гаряча вдача, порожня голова , порожня бочка, м'який хліб, м'який характер, вовчий хвіст , вовчий апетит.

4. Робота над багатозначними прикметниками

А на десерт спробуємо потренуватися розрізняти ті прикметники, які мають багато значень.

- Прочитайте речення на яблучках самостійно Що в них спільного?

У мишки гострі зуби.

Кухар відчував гострий біль.

Офіціант має гострий зір.

До м'ясної страви у кафе подали дуже гострий соус.

Пекар дуже гострий на язик.

- Запишіть одне речення на вибір.

- Що поєднує ці речення? (прикметник гострий)

- Спробуємо пояснити значення цього прикметника у кожному реченні.

Гострий - здатний колоти або різати зуби

сильний біль

пильний зір

пекучий соус

дотепний на язик (влучна, дотепна, дошкульна, глузлива мова.)

- Яке слово багатозначне? (*Гострий*)

- Отже, які ж слова ми називаємо багатозначними? (Ті , які мають багато значень)

V. Узагальнення і систематизація опорних знань

Гра "Ревізор"

Погляньте, а хто ж це завітав до кафе? Та це ж РЕВІЗОР хоче перевірити роботу у кафе і підготувала для вас блиц-опитування. На відповідь так - в долоні плескайте, на відповідь ні - швиденько ховайтесь.

- 1) Слова *Стрімкий, прудкий, квапливий, жвавий* - це синоніми. +
- 2) Слова *веселий - сумний* - це слова, протилежні за значенням. +
- 3) *Каштанове волосся* - вживається у прямому значенні. -
- 4) *Золоті сережки, золоті руки, золота осінь* - це багатозначні прикметники. +
- 5) Потрібно більше вживати в їжу чипсів, сухариків, копченостей, газованих напоїв.

Робота кафе визнана вдалою!

VI. Підсумок уроку.

Ось і підійшло до завершення відвідування мовного кафе?

– Чого ми вчилися протягом перебування у кафе?

- ми вчилися... (розрізняти і вживати в реченнях прикметники-синоніми і прикметники-антоніми, використовуючи в мовленні прикметники в прямому і переносному значеннях).

- Що ж таке синоніми? Антоніми?

Ми живемо у незалежній Україні, у якій відбуваються зміни заради кращого майбутнього. Мені б хотілося, щоб у вашому житті ви наслідували моду: моду на світлі душі, здорове тіло, гарні знання. Для цього треба рости відповідальними, вживати в їжу корисну їжу і старанно вчитися.

Сподіваюся, що ви пам'ятатимете ці поради під час виконання д/з.

VII. Повідомлення домашнього завдання з попереднім інструктажем.

С. 83, вправа 159. У цій вправі потрібно буде списати текст, добираючи пропущені прикметники із слів для довідки.

(Звернути увагу на вимову і правопис слів звечора, спочатку).

Звечора – ввечері, увечері (з вечірнього часу, з часу настання вечора).

Спочатку – прислівник (те, що відбулося найраніше, швидше за іншого).